

especial: VINATEA

Núm. 25 ANY VII

AVU!

**HIVERN '92
REVISTA COMARCAL
DELS PORTS**

Ajuda: 325 pts.

PASTISSERIA

CASA GORRETA

JOAQUÍN ANDRÉS

DES DEL 1900
L'AUTÈNTIC FLAÓ MORELLÀ

Marquesa F. Sol, 2

MORELLA - Tel. 16 01 74

TALLERS HONORIO

Agència

RENAULT

Hostal Nou, s/n.

Tel. 16 01 91

MORELLA

Telèfons:

16 00 08 i 16 01 25

(2 línies)

Portal de Sant Mateu, 2

MORELLA (Castelló)

Garcia

ADROGUERIA

Sant Joan, 22 - Tel. (964) 16 08 73

12300 **MORELLA** (Castelló)

AV!

**REVISTA COMARCAL
DELS PORTS**

ANY VII - Núm. 25

HIVERN 1992

Equip fundador: Carne Segura (Cinctorres), Narcisa Rambla (El Forcall), Ramon Bel i Bartomeu Messeguer (Herbers), Ernest Querol i Jesús Sangüesa (Morella), Manuel Clemente i Quico Blasco (Sorita), Joan Manuel Falcó i Josep M^o Zapater (Vilafranca).

Consell de Redacció: Montxo Monfort, Julià Pastor, Ernest Querol, Narcisa Rambla, Carles Ripollés, Jesús Sangüesa, Josep M^o Zapater.

Picatge: Julià Pastor.

Dibuixants: Montxo Monfort i Javier Perlado.

Portada: Montxo Monfort.

Col.laboradors: Tots els que vulgauen escriure.

Correcció lingüística: Julià Pastor i Ernest Querol.

Administració i Gestió: Carles Ripollés i Jesús Sangüesa.

Distribució: Jesús Sangüesa

Edite:

Associació Cultural
i CNL
dels Ports

NIF: G-12.080.636

Correspondència i
col.laboracions
a l'Apartat de Correus 18
de 12300 Morella

Imprimeix:

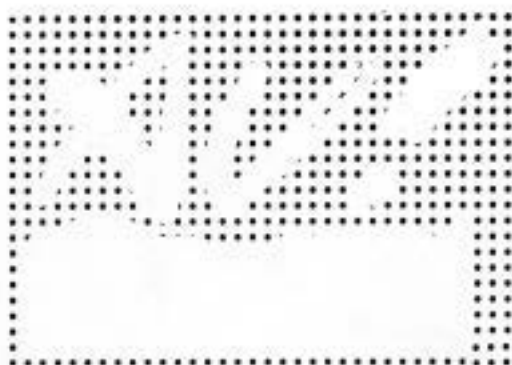
— Jordi —
DASSOY
C/ de la Plaça de la Mare de Déu, 10

Preu subscripció: 1.250 pts.

Preu exemplar: 325 pts.

D.L.: B-20.594-87

Edició en paper reciclat

S U M A R I

S

- La Mata	14
- Vilafranca	15
- Morella	16
CREACIÓ	17
LA BÚSTIA	18
ORELLA ESCRIVANA	19
ACTIVITATS DE L'ASSOCIACIÓ	20
GALÀXIES	
- Quan una Bella estime una Bèstia	21

UM

EDITORIAL	5
MONOGRÀFIC	7
IX CONCURS LITERARI "VINT-I-CINC D'ABRIL"	12
NOTÍCIES COMARCA	
- Cinctorres	13
- Programa d'extensió universitària	14

A

ECOLOGIA	
- Camí a la mola de la Garumba	22
- Notes per a la reflexió	22
- Indignació pesquera	23
- La Vanguardia, 18-12-92 ...	23
- Jugant amb foc	23
TRADICIONS POPULARS	
- M'han contat que	24

R

I

«Al 2010 la humanitat baurà esdevingut, per primer cop, una espècie predominantment urbana».

Els mals que patim

Es creu que la paraula estadística fou introduïda a Alemanya a meitat del segle XVIII, més tard es va demostrar la seua utilitat pràctica en la previsió de fenòmens d'ampli abast; però, encara que només d'una forma descriptiva, de l'estadística se n'ha fet ús des d'antic.

Actualment l'estadística forme part de la nostra quotidianitat, els mass-media la utilitzen en concursos, en programes seriosos, en informatius, per a marcar l'índex de preus al consum, per explicar l'evolució de l'atur... No cal seguir.

Les noves tecnologies han ajudat molt esta ciència facilitant-li gran quantitat de dades i elaborant infinitat de gràfics de totes les mides i de totes les formes, sempre procurant de fer més entenedores les informacions.

Potser no em fere falta consultar les estadístiques per observar la tendència en l'evolució de la població de la nostra comarca, aquest és malauradament un fet que es palpe, se sent, i se sap. No obstant això m'he entretingut fent números sobre la gent que hem quedat en aquests darrers vint-i-un anys a la comarca, observant les dades corresponents al censos dels anys 1970, 1981, i 1991 i, en general, i fets els càlculs adients, em surt que en aquestes dues dècades la comarca en conjunt ha perdut un 32,34 % de la població, percentatge que pot augmentar gairebé al doble en municipis més xicotets, per exemple a Vallibona la pèrdua ha estat del 76,22 %, a Palanques del 66,66 %, al Forcall del 37,25 %. o que a Morella ha representat una davallada del 27,27 %.

No puc endevinar el nou segle que està per encetar quines tendències imposarà ni quin serà el caràcter de les revolucions que sorgiran. Permeteu-me que seguisca fent números prenent com a base la mateixa tendència dels darrers vint anys i, d'ací a vint més, resulte que a Vallibona quedaran 21 persones, que a Sorita no en seran més de 84, que la gent que viurà a Villosres s'haurà reduït a 34,94 persones... I no vull seguir augurant dades perquè em temo que al 2031 pobles com el darrer que acabo de citar no necessitaran de cap cens de població, -les previsions dels demògrafs, ells ho diuen, són que *al 2010 la humanitat haurà esdevingut, per primer colp, una espècie predominantment urbana.*

En les anàlisis que es fan sobre els moviments de població, les persones que els estudien tenen en compte factors diferents, l'economia n'és un dels més importants i, probablement, si els preguntem als que se n'han anat què els va motivar a fer-ho, un nombre elevat indicaria el fet de buscar un treball millor i més ben pagat. Tradicionalment les polítiques seguides per la major part dels estats han concentrat i han facilitat el desenvolupament socio-econòmic a les ciutats i han deixat de la mà les zones rurals; resulte evidentment justificat que als ulls de la població rural sigue més atractiva la ciutat que el camp.

Emetre judicis sobre aquest fet és una temptació, jo no ho faré, no és el moment de buscar culpables, ni innocents, no tinc tampoc bona vista per a reconèixer els màrtirs ni sé qui són els privilegiats.

És un fet prou constatable que a la nostra comarca no tenim indústria, que estem lluny -aïllats, amb deficients vies de comunicació- de tot arreu, i, per a postres, els hiverns són llargs... No obstant açò, tendeixo cada vegada més a pensar que el que pateix la comarca és una greu malaltia i, potser, la frase de «Comarca deprimida» s'hage d'interpretar de manera literal.

Es experts diuen que la vivència depressiva *és indefinible, sembla consistir en una mescla de tristesa, amargor, remordiment, angoixa, desolació, pena, desesperança, apatia, consciència d'incapacitat, sentiments de culpa, amb alguna d'aquestes sensacions en el grau de màxima intensitat.*

No sé per quina raó ensomo per aquesta terra algunes d'aquestes sensacions i, massa vegades, en un grau màxim d'intensitat.

Mentre no arribe el remei, perdoneu-me, però les xifres em segueixen torturant.

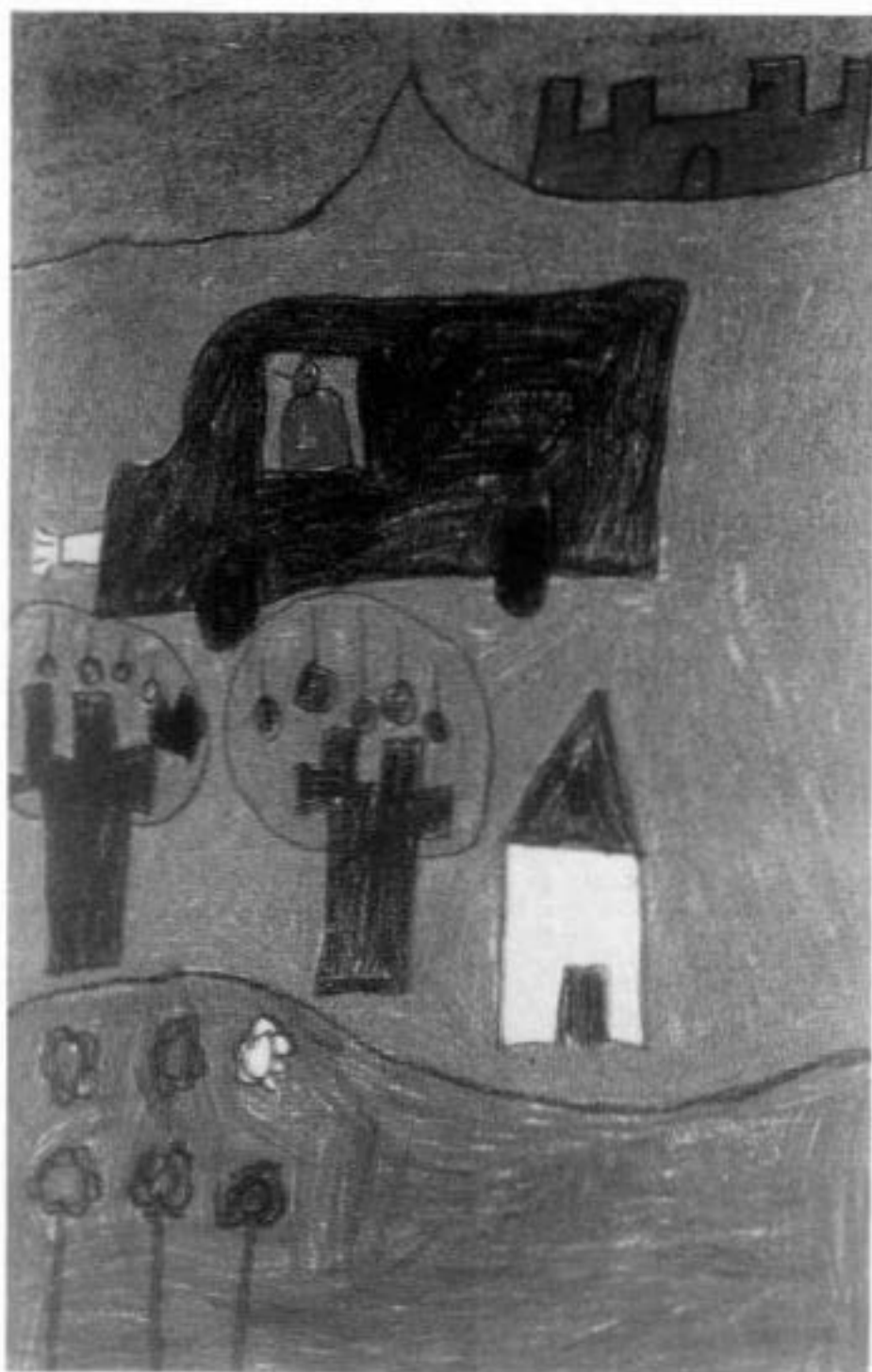
Possiblement no calgue gastar energies per recuperar les generacions que ja hem perdut -no és probable que tornem- malgrat que no perguem res dixant-los la porta oberta, per si de cas...

Però estarem sempre a temps de no perdre les generacions que ens empenyen des de darrere?

De moment, i de forma personal, em quede algun dubte:

- 1.- No tinc clar fins a quin punt hi són els que no hi estan.
- 2.- Tampoc no sé si hi són tots els que hi estan.
- 3.- M'agradarie saber quants dels nostres jòvens tenen intenció de quedar-se als Ports.

Busquem per a la **Nostra terra** una oportunitat perquè *els seus llinatges no es vegin condemnats a viure cent anys de solitud.*

Marivi Segarra González. 2.º Preescolar

BIBLIOBUS

Diputació de Castelló

Vinatea

per Carles Ripollés

1.- VINATEA

Vinatea, a més de ser el nom d'un establiment morellà, és un d'eixos personatges que haurien d'estar a les galeries de fills il·lustres que es fan en alguns llocs. La figura de Vinatea és totalment desconeguda a nivell de comarca i de país. De vint enciclopèdies consultades només dos (una en català i una en castellà) inclouen el personatge. En una de les que no apareix, inclús ix un pintor nacionalista peruà que li diuen Jorge Vinatea Reinoso.

2.- REPÀS HISTORIOGRÀFIC

A manca d'una investigació, passe que a l'hora de tractar el problema de Vinatea ens trobem com sempre amb l'escassa historiografia. Les fonts parlen de l'incident des de la Crònica de Pere el Cerimoniós fins a Ortí Miralles, passant per Eiximenis i Segura Barreda. La condició morellana de Vinatea no s'aporta fins al segle XX i ho fa el fill adoptiu de Morella Manuel González Martí, historiador de l'art. González té una obra en quatre volums anomenada **Contes del pla i de la muntanya** on hi ha diverses narracions en la nostra llengua, en forma de conte. N'hi ha uns quants referents a la nostra comarca i un d'ells s'anomena «El temple fort del morellà Vinatea». En aquest conte es fa una biografia del personatge i s'inclouen trossos del testament al final, amb una nota que diu «Codicils continguts en un pergami inèdit conservat a l'arxiu de la Seu Metropolitana de València». Com es veu, no és la manera més ortodoxa de publicar un document medieval.

Per altra banda Mn. Manuel Milián, que també va poder disposar de documentació sobre el personatge, ofereix unes dades però diu que se'n calia d'altres, en un parlament publicat al BAMYC.

Ortí es queixe del poc interès que suscite a Morella el personatge i tanque la seua biografia per manca de dades deguda a l'escassa bibliografia «sin duda por no haber sido arcipreste ni canónigo». També opine que alguns cronistes valencians amagaren la condició morellana de Vinatea per donar a entendre que ere de València-ciutat, «donde se vendían más historias que en Morella. Y así, ¿cuántos otros más episodios morellanos se habrán callado estos historia-

dores habituales y de hábito?». Per tots aquests silencis i desinteressos, aquest monogràfic de síntesi s'ha de llegir amb prou precaucions teòriques.

3.- EL MOMENT HISTÒRIC

Ens trobem a 1333, l'any que és conegut a les cròniques catalanes com el **mal any primer**, any de mala collita i que desembocarà en la crisi baixmedieval: guerra de la Unió, la pesta negra, etc... És interessant d'observar com per pagar el servei de les Corts de 1329-30, que Ortí xifre en 6000 sous, pel que fa a Morella—i aldees—s'autoritza un recàrrec sobre el blat, el vi i la carn, senyal que les coses no anaven prou bé.

A més, estem en ple conflicte entre el Fur de València i el d'Aragó que coexistien al regne. Aquest enfrontament serà resolt pel rei generalitzant el Fur de València a tot el regne, però modificant-lo per tal que la noblesa poguere accedir als càrrecs municipals que fins llavors tenie vetats. El rei, a més, es reservà les penes de mort, mutilació i grans càstigs i es coneix com **Jurisdicció alfonsina**.

El rei ere Alfons IV el Benigne, qui s'havie casat per segona vegada amb Leonor de Castella, com tots els matrimonis reials per interessos estratègics i polítics, en aquest cas concret per afavorir una croada conjunta contra el regne de Granada. El dot va consistir en cedir a la

Francesc de Vinatea

MONOGRÀFIC

nova reina les rendes i la jurisdicció sobre Xàtiva, Morella, Alzira, Castelló i Sagunt.

Si això ja no estave massa clar, per tal d'afavorir el seu fill Ferrando enfront del primogènit, la reina Leonor va aconseguir del seu marit la donació a l'Infant Ferrando de les ciutats i viles de Tortosa a Catalunya, Albarrací a l'Aragó, i Alacant, Novelda, Oriola, Sagunt, Guardamar, Xàtiva, Alzira, Morella, Borriana i Castelló al Regne de València.

Açò tenie tres problemes bàsics:

1.- Anave mig en contra de l'anomenat **Estatut de Daroca** de 1328 on el rei s'obligave a no alienar el patrimoni reial, durant un termini de 10 anys, tret de necessitat evident o donacions als fills.

2.- Posave en mans d'un noble ciutats i viles de jurisdicció reial, fins al punt que un noble que tinguere tot açò serie més ric i poderós que el propi rei, que haurie de ser el fill de la primera esposa i conegut com Pere el Cerimoniós. De fet, Francesc Eiximenis quan relate l'incident al **Dotzè Llibre del Crestià** només difereix de la **Crònica** en què el que es tractave d'acceptar o negar no és el senyoriu sobre determinades ciutats sinó el dret de successió de la corona.

La monarquia d'Aragó no solament havie de jurar els Furs només accedir al càrrec, de tal manera que ere requisit previ a la coronació del rei, sinó que l'hereu en arribar a certa edat, havie de jurar també que quan esdevinguere rei jurarie els furs. Aquest requisit també ere imprescindible per a ser considerat successor al tron. Ja s'havie jurat com a successor el que serie Pere el Cerimoniós. I, segons aquesta versió, la ciutat de València (que tenie molt cregut ser la meitat del regne) es negarie a jurar un altre successor mentre visquere el que ja s'havie jurat.

3.- La donació de tots els nuclis estratègics i/o fronteres del País Valencià (Morella, Xàtiva, Guardamar...) així com la Catalunya a dreta i esquerra de l'Ebre (amb el que es controlave el comerç fluvial d'Aragó: principalment fusta i el blat per alimentar Barcelona), i el terme d'Albarrací, obrie les portes a una futura annexió o control castellà en cas necessari.

Però sobretot representave per a les ciutats en qüestió una pèrdua de llibertats i un augment de la pressió impositiva, que ere difícil d'acceptar.

4.- LA CRÒNICA

Per al coneixement dels fets disposem de la crònica del Rei Pere el Cerimoniós,

Braç eclesiàstic de les Corts Valencianes (s. XVI)

és a dir, el fill primogènit del rei Alfons. Cal tenir en compte que, com a principal perjudicat, use un llenguatge d'exaltació de Vinatea i de criminalització de la seua madastra i els seus assessors. Mai s'entendrie que un rei lloés algú que va en contra d'un rei, si no fore perquè li interesse particularment. En segon lloc cal fer notar que el llavors infant Pere estave a l'Aragó i, per tant, no va participar als fets en persona i, suposant que no estiguere implicat d'alguna manera, no podie conèixer els fets sinó perquè li'ls contaren, tot i que les fonts d'informació devien ser excel·lents. En tercer lloc cal destacar com remarque qui l'ha ajudat i qui no. La Crònica és doncs una excel·lent **llista negra**, encara que ací passo per alt eixos trossos.

El primer que diu és que com el seu oncle Jaume havie de ser rei i estave aparaulat el matrimoni amb Elionor, infanta de castella, però es va fer monjo, el nou hereu -son pare Alfons- es va haver de casar amb ella.

Pere parle que la nova reina «tractà moltes e diverses persecucions nostres». La primera donació a l'infant Ferrando, que ja havie nascut a València, va ser la ciutat i l'immens terme de Tortosa (més gran encara que el de Morella), amb títol de marquès «e la ciutat de Tortosa defès tant com poc que no fos separada de la Casa d'Aragó. E, finalment, per grans espaordiments qui foren fets al poble de la dita ciutat e per corrupció d'alguns majorals e regidors d'aquella que en prengueren dons e serveis, consentiren a la dita donació». De fet, alguns historiadors tortosinistes com Bayerri parlen fins i tot d'un «nuevo y original marquesado independiente con su gobierno propio autónomo, sus leyes peculiares y tan privativas Costums escritas, que re-

sultó en hecho de verdad, un Estado político en forma, tan diminuto como se quiera, pero Estado al fin, sin más lazo común político de unión con los otros estados del imponente mosaico de la Corona de Aragón que el ser uno mismo el Rey de todos».

Més tard, el rei va fer donació a l'infant Ferrando «de la vila d'Alacant e de la d'Etla e de Novel·la e de Oriola e de Guardamar (...) en prejut propi nostre, qui havíem les rendes de la dita vall, (...) e de la ciutat d'Albarrací ab totes ses aldees (...) llocs qui són claus de tots nostres reialmes».

Més tard el rei Alfons «a gran inducció de la dita reina» atorgà a Ferrando, les viles de Xàtiva, Alzira, Morvedre, Morella, Borriana i Castelló, llocs on van enviar missatgers per tal que juraren com a nou senyor l'infant Ferrando. «E a ço no prengueren paciència los dits llocs, ne ho volgueren atorgar ni consentir, ans hi hac algun lloc qui volgueren lapidar els missatgers».

El cas és que els viles en qüestió demanaren ajut a la Ciutat de València, que havie estat d'acord perquè açò significave ben bé la destrucció del país i per tant la fi del comerç de la ciutat. La ciutat s'armà «e al primer hom que el dit senyor rei forçàs per presó o per mort, si consentir no volien a la dita donació (...) metessen sengles crits, e al cop repicassen les campanes e isquessen tota la gent de la ciutat, e anassen a cascuna posada dels consellers (...) e que els acciessen» així com a Casa del rei i que només se salvaren el rei, la reina i l'infant Ferrando.

El problema ere qui anirie a dir-li-ho al rei. «E en Guillem de Vinatea, qui era hom esforçat e hom assenyalat en la ciutat dix:

— *Anem que pus que són fetes les ordinacions, jo m'ho aventuraré de dir, que no hi planyeré la mia vida, e, si em mata lo senyor rei, moriré per llealtat, e, així, pus que jo m'aventur de dir-ho, bé us podets vosaltres aventurar d'anar-hi!*

Un colp davant del reial matrimoni i el seu consell, Vinatea «dix: *Que molt se meravellava del senyor rei e de tot son consell que aitals donacions feés ne consentís, com havia; car allò no volia als dir sinó tobre e separar lo regne de València de la Corona d'Aragó, car separats les viles e llocs tan apropiats com aquells eren, de la ciutat de València no seria res; per què ells no consentien les dites donacions ans hi contradirien; e que es meravellaven fort d'ell e de son Consell, que en tel punt los possassen davant, car posaven-los en punt d'esser traïdors.*

— *E altre, senyor, no hi mudarien, a mi, senyor, sabiets tobre lo cap del coll ne si ens sabiets a tot matar. Mas certific-vos, senyor, que si nós morim, que no escaparà algú d'aquests que són ací, que no muiren tots a tall d'espasa, sino vós, senyor, e la reina, e l'infant don Ferrando».*

Aquesta inviolabilitat de la família reial és molt pròpia de l'època (fins la revolució francesa) perquè es considerava que la culpa de tots els mals no és del rei sinó dels mals consells que rep. El propi rei Pere ho diu en la crònica. És aquella frase de: «*Visca el rei, mori el mal govern!*»

I ara és el moment crucial:

«*E oint aquestes paraules lo senyor rei dix a la reina:*

— *Ah, reina, açò voliets vós oir!*

E ella tota irada, plorant dix:

— *Senyor, esto non consentiria el rei don Alfonso de Castilla, hermano nuestro, que ell no los degollase todos.*

E lo senyor rei respòs:

Segell en cera de Pere IV el Cerimoniós

— *Reina, reina, el nostre poble és franc é no és així subjugat com és lo poble de Castilla, car ells tenen a Nós com a sebyor é nós a ells com a bons vassalls e companyons.»*

I varen ser revocades les donacions.

5.- EL MARC JURÍDIC

El sistema legislatiu dels països de la Corona d'Aragó consisteix, bàsicament en un sistema de Corts en el qual es necessita l'aprovació de les lleis (Furs) pels braços de què es componen.

Eixos tres braços són: l'eclésiàstic, el militar i el reial. És a dir, estaven representades totes les classes dominants o que tenien població al seu càrrec. El braç eclésiàstic enviava abats i bisbes en representació dels seus vasalls. Anaven els mestres de les ordres militars, els quatre bisbes valencians (amb els seus capítols): València, Oriola, Sogorb i Tortosa. També els abats dels monestirs: Benifassà, Valldigna, Poblet... El braç militar estave compost per tota la noblesa, també en representació dels seus vasalls. Quedava el braç reial, compost per les viles i ciutats que són convocades. Hi tenien dret des de finals del XIII les quatre ciutats del regne (València, Alzira, Morvedre i Xàtiva), la primera vila del país (Morella, que encara no ere ciutat) i, a més, Alpont, Borriana i Castielfabib. Se'n van afegir més segons les Corts. Hi anaven els llocs que només eren súbdits del rei, és a dir les ciutats i viles reials, com és el cas de Morella i el seu immens terme que abraçava ben bé tota la comarca.

És important entendre el funcionament de les Corts Valencianes (i aragoneses o catalanes) com un mecanisme basat en el pacte entre el cap (rei) i els braços. Qualsevol Fur havia de ser aprovat per tots els braços. Si no ho aprovaven tots els braços es convertien en lleis de rang menor anomenades Actes de Cort, i que lògicament només eren aplicables als braços que havien donat el seu consentiment. Com a organisme permanent entre la celebració de les Corts, encarregat del cobrament dels serveis votats en corts, es va crear a cada regne la Diputació del General o Generalitat.

Les Corts funcionaven segons el següent esquema. Primer el rei havia de respondre i indemnitzar les parts que hagueren estat agreujades des de les últimes Corts pel rei o els seus funcionaris, per exemple, violant un fur (desafur). En segon lloc, es promulgaven els Furs i Actes de Cort. En tercer lloc els braços votaven el donatiu que calie fer al rei. Aquest és el mecanisme pel qual el rei

Pere el Cerimoniós

havia de pactar la promulgació de lleis perquè si no, no li donaven diners. Com que ja estaven escarmentats, a les següents Corts, en jurar-lo rei, Pere el Cerimoniós el 1336 va (haver de) jurar que no farie cap acte de disposició sobre determinades viles i ciutats, Morella inclosa, ni en cas de necessitat.

Un cop promulgats els nous Furs i Actes de Cort es publicaven i només podien ser modificats o anul·lats per unes altres Corts, és a dir, en funció de ser un contracte entre el rei i els braços. Tothom estave obligat al seu compliment, i el primer de tots el rei.

Segura Barreda diu que explique el fet «para dar una idea de la llibertat que tenian los ciudadanos en los tiempos que recorremos y del grande interés y abnegación para conservar sus fueros». Eixa abnegació inclús en desafurs aparentment intrascendents és la garantia de la llibertat.

Eixe mecanisme és substancialment diferent, per exemple, al model de Corts Castellanes, on les ciutats participaven cada vegada menys fins no fer-ho, encara que en tenien dret, i fins i tot al segle XV deixen de convocar-se Corts i els reis governen a base de lleis pragmàtiques. La diferència ix denotada a la famosa frase «*el nostre poble és franc é no és així subjugat com és lo poble castellà*». Apareix a la Crònica, però no al Crestià d'Eiximenis. Encara que Alfons el Benigne no ho haguere dit mai, si està clar que qui escriu la Crònica (que en teoria,

al menys, és el rei Pere) té claríssimes les diferències de funcionament del sistema legislatiu de les dues corones peninsulars.

6.- EL REI I LA REINA

És interessant reflexionar sobre la condició humana del rei. A Segura Barreda podem llegir que Vinatea digué al rei que per la seua naturalesa no és més que els altres hòmens, encara que per ofici és el cap de tots. Això entre de ple en la tradició jurídica dels nostres territoris, és a dir, la condició de **primus inter pares** del rei, només el primer d'uns que són iguals. El terrible jurament que els reis feien al regne d'Aragó n'és una bona mostra i diu una cosa així com que **Nós, que somos como vos y juntos más que Vós os juramos rey a vós que no sois más que Nós...**

La personalitat del rei és qualificada oficialment de benigna, i la historiografia use els termes d'«abúlico y dominado por su mujer». Independentment de les qüestions psicològiques s'ha de tenir en compte que ell no anava per a rei, fins que el seu germà major se'n va anar al convent. És com una inversió de papers, ja que eren els segons fills els que solien acabar a l'Església, d'abats o d'arquebisbes.

La reina era de caràcter dominant, i no oblidava la seua condició castellana. La crònica de Pere el Cerimoniós relate la persecució dels seus oficials després de l'incident de Vinatea i la consideració que té de la reina és que si poguere «ens metzinaria». Del sèquit de la reina, primer dona Sanxa és obligada a marxar a Castella i a la mort del marit i ja que el nou rei seria Pere, la reina també ix del regne i fuig a Castella.

El propi Pere diu que aquell matrimoni es va fer per evitar guerres; de la mateixa manera la unió dels Reis Catòlics es va fer per intentar guanyar les guerres civils que ambdós monarques mantenien als seus territoris.

7.- VINATEA

Vinatea és un misteri. Sabem el que va fer, sabem que poetes i escriptors han parlat d'ell (Teodor Llorente trau el tema un parell o tres de vegades a les seues poesies...) però tenim molts dubtes, començant pel nom.

Pere el Cerimoniós li diu Guillem, però Eiximenis amb pocs anys de diferència li diu Francesc. Els historiadors del segle actual que han tingut accés a la documentació es decanten per Francesc.

Tampoc coincideixen en els motius de la baixada des dels Ports de Morella.

La versió del conte de González Martí, parle d'un viatge d'estudis que acabe en domicili permanent. La versió de Manuel Milian Boix no és tan idíllica i l'atribueix a un desterrament, no queda clar si voluntari o forçat, motivat per l'assassinat de la seua dona i un criat sorpresos *in fraganti* al llit.

Vinatea, com a membre d'un patriciat urbà que era també senyor de vassalls (la Todolella), gaudie de justícia especial. Per això no ens ha d'estranyar que pocs anys més tard és un dels dos Justícies que tenie la ciutat de València (per oposició a les altres localitats del regne que només en tenien un). Semble que va ocupar la criminal en 1329, any d'unes importantíssimes Corts on la noblesa va poder entrar al govern de les ciutats del Regne de València. L'any 1333 és anomenat jurat. La polèmica sobre si era o no el màxim càrrec de la ciutat (el jurat en cap) sembla, doncs, decantar-se pel no. El «culebrón» acabe amb la seua

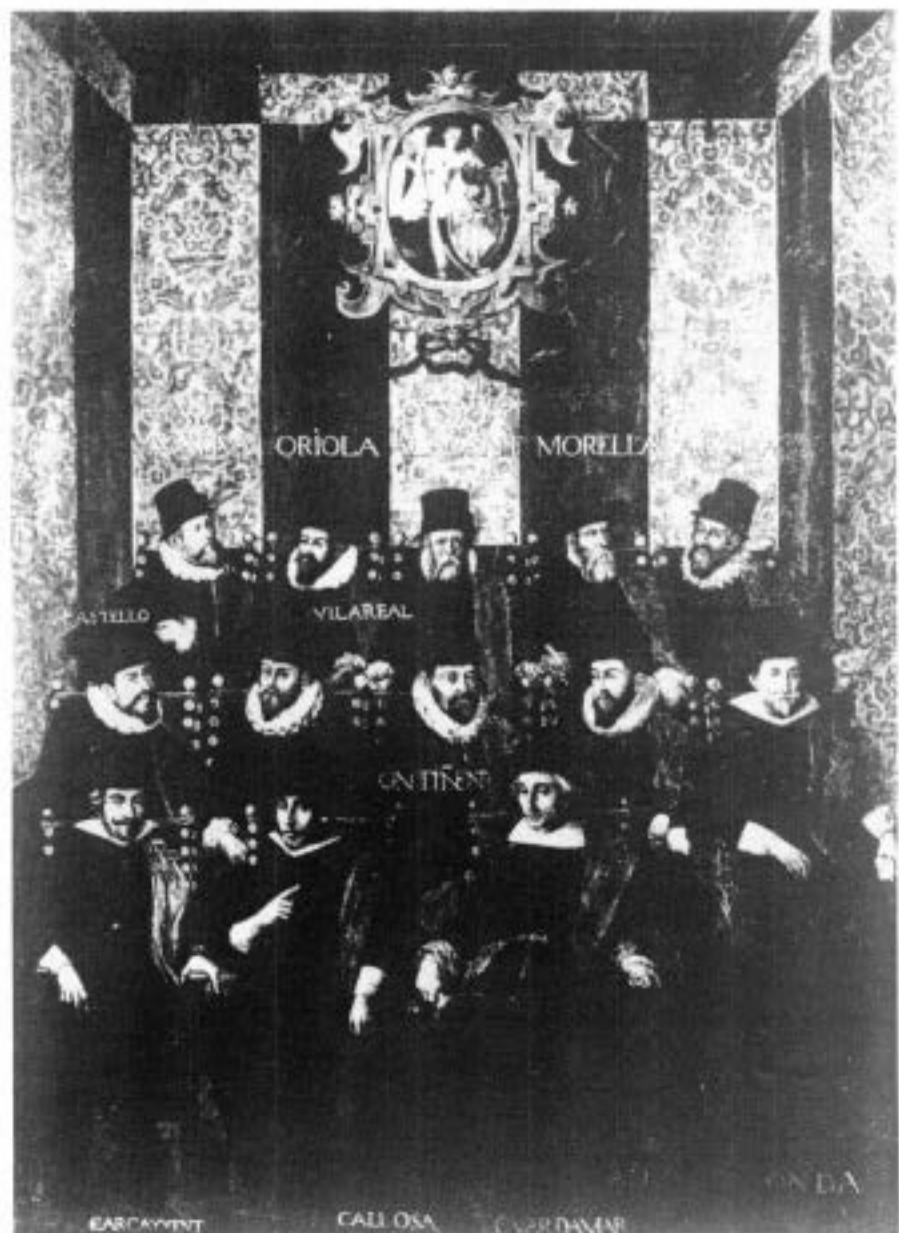
mort el 2 d'agost del mateix any 1333, quan ja tenie una seixantena d'anys, ben bé el doble de l'esperança de vida per a aquella època.

Al testament publicat per González Martí, s'aprecie una fonda devoció per Sant Francesc i la voluntat de ser soterrat a Morella així com una sèrie d'almoines molt pròpies de l'època i que s'interpreten com l'últim desig de reconciliar-se amb Déu.

8.- VINATEA, VALENCIÀ O «BLAVENCIANISTA»

Darrerament eixe personatge ha estat utilitzat per sectors pròxims a una força reaccionària del Cap i Casal, seguint la vella tradició política de regirar el bagul de la història per topetar cose amb què legitimar-se.

Sabem que hi ha una òpera estrenada el 1975, de Matilde Salvador, una castellanenca nascuda l'any 1918 que també té una altra obra que es diu *La filla del*

Braç real de les Corts Valencianes (s. XVI)

rei barbut, basada en la llegenda de Tombatossals. Com que al llibret participen Xavier Casp i Miquel Adlert, abans que descobriren el color blau, potser per ací podríem estirar els fils d'aquesta especial veneració actual.

Però inclús dins dels sectors **blaven-cianistes** no ho tenen gaire clar. Llegint eixes cartes tan curioses que publiquen els diaris valencians (i últimament **La Vanguardia**) es pot aprendre molt. Us transcriu una carta d'un lector publicada al diari **Levante-El Mercantil Valenciano** el 23-X-92, i malgrat les dificultats de lectura que pugue ocasionar, conservo l'heterografia del text:

«Ultimament van apareixer per nostra ciutat unes pintades firmades per un grup autodenominat G. Vinatea. este home, pareix que vulgue fer molt per nostre cap i casal, ¿pero que fiu per nostra volgudisima llengua? Res, Volguera aprofitar estes fulles per a difundir una atra gloria valenciana (...) Un fulano que es dia Bernat Fenollar i un barceloní quidrat Geronim Pau recha-saren paraules de nostra dolça llengua com canyem, (...) fazenda, aforro i atres per les catalanistes cànem (...) hisenda, estalvi... Moltes gracies, sinyor director per publicar-me esta carta que volguera que arribara a les persones de G. Vinatea i que canviaren el nom pel

Pintura de Ramon Stolz: Francesc Vinatea

d'un verdader gramatic i defensor de la puresa del nostre idioma».

A part que és molt difícil d'acceptar que una paraula pugue ser catalanista o socialdemòcrata, la pregunta sobre què va fer per «nostra volgudisima llengua» (sic) només es pot respondre així: **usant-la**. I és que no calie fer res més,

perquè ere la llengua hegemònica i no calie defensar-la de ningú.

Vinatea és una figura a reivindicar tant per les esquerres com per les dretes, mentre s'estigue a favor de respectar la llei i si mai ningú tinguere la patent d'exclusivitat sobre el personatge, la gent d'estes muntanyes en tenim tots els números.

IRRIAGRO

SISTEMES DE REG

VENDA AL PÚBLIC DE:

- "Tuberíes" de PVC i accessoris
- Mangueres de polietilè i accessoris
- Materials per a reg per aspersió
- Material per a reg per degoteig
- Programadors agrícoles
- Motobombes diesel i gasolina
- Bombes (submergibles, horitzontals, pressió, etc.)
- Dipòsits, "cubes" i "silos" de fibra de vidre

PRESSUPOSTOS I PROJECTES DE:

- Basses (formigó, PVC, etc.)
- Conduccions d'aigua
- Regs per aspersió
- Regs per degoteig
- Comunitats de regants

Crta. Morella, km. 3.300 • 12006 Castelló.
Tlfs. 21 49 49 - 24 41 64

IX Concurs Literari "Vint-i-cinc d'abril"

L'Associació Cultural i Comissió de Normalització Lingüística dels Ports convoque el novè concurs literari «Vint-i-cinc d'abril».

B A S E S

1a.- Podrà participar qualsevol alumne de la comarca dels Ports d'EGB, BUP, FP i COU, Escola-Taller, Educació Permanent d'Adults (i totes les persones, de qualsevol edat, a la SECCIÓ OBERTA).

2a.- El TEMA és lliure.

3a.- Els PREMIS, com a mínim seran els següents:

-1 per a cada curs d'EGB.

-1 de prosa i 1 de poesia per a cada curs de BUP, FP i COU.

-1 de prosa i un de poesia per als alumnes d'Educació Permanent d'Adults i als participants a la secció oberta.

Es donaran a la Casa Ciurana, una vegada estiguen PUBLICADES les composicions guanyadores. Tots els participants en tindran un exemplar.

4a.- FORMA: les obres seran escrites en valencià i presentades a màquina a

doble espai (els d'EGB podran fer-ho a mà).

-Es pot participar, tant en prosa com en poesia, amb tantes composicions com es vulgue.

-Els originals es podran donar als respectius professors fins al dia 26 de febrer.

-L'extensió dels treballs és lliure, però es recomana que els de prosa dels majors de 14 anys siguen, com a mínim, d'un full.

-Els treballs finalistes (dos per cada aula) seran seleccionats pels respectius professors, i es presentaran a la fase final de manera anònima i amb un lema. En un sobre a part constarà, a l'interior, el nom de l'autor, domicili particular i curs; a l'exterior figurarà el lema. Els professors els donaran a les persones que han repartit aquestes bases, o els enviaran a l'apartat de correus núm. 18 de Morella abans del 12 de març.

-Els treballs de la SECCIÓ OBERTA es podran presentar a la Casa Ciurana (tercera planta) a la Conselleria de Cultura, als professors d'Educació d'Adults

o bé a l'apartat de correus núm. 18, 12300 Morella.

5a.- JURAT: en la primera fase serà jurat cada professor. En la fase final estarà format per un professor d'EGB, un professor de BUP, un d'Educació Permanent d'Adults i un membre de l'Associació Cultural i Comissió de Normalització Lingüística dels Ports.

VII CONCURS «REPLEGUEM EL SABER DEL NOSTRE POBLE» sobre dites i refranys dels Ports.

-Enguany tractarà dels que fan referència a la **bondat o maldat de les persones**. Però també s'acceptaran altres temes. Les bases són les mateixes que els del concurs literari. Es donaran premis als millors treballs individuals i del curs sencer. Es valorarà que estiguen replegats a la comarca i no extrets de llibres.

-També es donarà el VI PREMI AU! A LA RECUPERACIÓ DEL PATRIMONI ORAL, a les persones adultes que aporten més dites.

Els Ports, 15 de gener de 1993.

				 <p>OFICINA D' INFORMACIÓ INICIATIVES I RECLAMACIONS</p> <p>US INFORMA TELEFÒNICAMENT Sobre tota l'Administració de la Comunitat Valenciana, la seua estructura, funcions i procediments</p> <p>■</p> <p>US INFORMA PERSONALMENT I PER CORREU Les seues preguntes, suggeriments i reclamacions seran degudament rebudes, contestades, classificades i trametes a l'òrgan competent</p> <p>■</p> <p>US REGISTRA QUALSEVOL DOCUMENT Adreçat a l' Administració Autònoma</p>
<p>9 0 0 5 3 9 3 9 3</p> <p>Telefon d'Informació Administrativa</p>				
 <p>GENERALITAT VALENCIANA PRESIDÈNCIA</p>				
<p>CARTRILLO: Carrer Major, 78 Tf. 358222 Fax 358066</p>				

NOTÍCIES COMARCA NOTÍCIES

Cincorres

Les pintures gòtiques

El present escrit té com a objectiu la presentació del treball de recuperació d'unes obres d'art inèdites -fragments de retaules gòtics trobats el novembre de 1988 a la coberta de la casa Consistorial de Cincorres.

La restauració d'aquestes obres ha estat feta pel personal del Servei de Restauració de la Diputació de Castelló, a les dependències-taller d'aquest servei.

Les pintures, troballa significativa

Les pintures, realitzades sobre taula, formen part de diversos retaules gòtics que varen ser trencats i usats per a sostenir teules a la Casa de la Vila.

Les taules, de diverses mides, trencades i en molt mal estat, es trobaven col·locades damunt de les bigues amb la capa pictòrica, cap amunt o cap avall indistintament, suportant l'argila, la terra i les teules antigues.

Aquestes peces estaven ubicades sota dues teulades diferents, molt disseminades i barrejades amb tot tipus de fusta roïna. Quan es va decidir recuperar-les, es van traure i es van traslladar a Castelló on, durant un període de quatre anys, s'ha estat treballant amb elles (al mateix temps que es feien tot un seguit de treballs propis del servei).

La troballa va ser fortuïta quan es realitzava el projecte de restauració. L'arquitecte Ignacio Gil i l'alcalde José Manuel Gisbert, en una de les revisions de cobertes veieren una taula pintada. La primera observació va ser dubtosa però, finalment i gràcies a la fotografia, es va poder apreciar una pintura d'estil gòtic en aparença, de gran qualitat tècnica.

Localitzades i extretes diverses peces i una vegada estudiades minuciosament les característiques de la fusta i de les seues unions, es van poder recompondre dos grans panells (possibles carrers centrals) de dos retaules diferents. Un d'ells, format per la taula central de Sant Pere i l'altre, per les taules de Sant Antoni Abat i la que podria ser de Sant Blai.

Tractaments de conservació i restauració

Aquestes peces estaven en un estat ruïnós de conservació. S'assemblaven més a troballes arqueològiques que a pintures gòtiques i és per això que han sofert tot tipus de tractaments de restauració.

Taula de S. Pere en procés de restauració.

Foto: Pascual Mercé

Taula de S. Pere restaurada.

Foto: Pascual Mercé

- Protecció i arrancament del sostre.
- Eliminació de l'argila i primers intents de recomposició.
- Fixació de la capa pictòrica al suport.
- Adreçament de les taules amb pes controlat.
- Formació de panells sense engrallats (novetat en el camp de la restauració).
- Reconstrucció de pèrdues amb peces de fusta antiga curada i de la mateixa procedència.
- Neteja, molt complicada, en diverses fases.
- Anivellament de pèrdues.
- Reintegració amb el mètode anomenat «tratteggio» que permet veure l'obra en conjunt des d'una certa distància i discernir fàcilment la reintegració des d'un lloc pròxim.
- Vernissat final de protecció.
- Muntatge per a la presentació a les dependències de la Casa de la Vila, on poden ser visitades, en l'actualitat, pels estudiosos i els interessats en l'art local de l'època.

La finalitat d'aquest interessant treball de conservació i restauració ha estat tornar a la vida i a la contemplació unes obres oblidades pel pas del temps. Per aquesta raó, la conservació de matèria física original ha estat màxima. Poder facilitar la lectura, el missatge estètic i la presentació global com a obres d'art ha estat finalment possible gràcies a un treball sistemàtic i sempre molt minuciós.

Francisca Adell Fígols

Conservadora-Restauradora d'art

"Programa d'extensió universitària" a les comarques

Organitzat per la Universitat Jaume I en col·laboració amb la Diputació de Castelló, amb l'ajut del Servei comarcal «Els Ports» de la conselleria de Cultura, Educació i Ciència i de l'Educació Permanent d'Adults «Els Ports».

Durant tres dijous del mes de desembre, a les 18,30 de la vesprada, es van fer unes conferències sobre la LOGSE a càrrec del professor Vicent Varella, assessor tècnic del programa de reforma de la Conselleria de Cultura i Educació.

El dia 3 a Vilafranca, el 10 a Cincorres i el 17 a Morella.

Amb gran assistència de públic, als tres pobles on es van desenvolupar les conferències, el professor Vicent Varella va explicar el per què de la REFORMA, el calendari d'aplicació del nou sistema educatiu, l'extensió de l'ensenyament obligatori fins als 16 anys i el fet que els centres educatius tinguin més possibilitats de dur a terme un «projecte educatiu més adaptat al medi, poble i entorn on està situat el centre».

Durant els dies 25 a 29 de gener es van fer al Forcall, Cincorres, Vilafranca i Morella, un cicle de tres conferències:

1.— **Factors de desenvolupament endògen en comarques deprimides**, per Ramon Pascual Llorca.

2.— **Accions concretes per a promoure el desenvolupament**, per Josep Miquel Adell Ràmia.

3.— **Economia rural**, per Llorenç Abellà i Reus, professor de la Universitat Politècnica de València.

Ramon Pascual i Llorca, sociòleg i director del Mòdul de Promoció i Desenvolupament dels Ports, va fer una anàlisi de la situació actual dels pobles que formen aquesta comarca: població, estructura productiva, recursos propis, etc. i va apuntar idees per a dinamitzar l'economia rural, aprofitant els recursos personals, naturals, del patrimoni monumental, històric i cultural, apostant per un model de desenvolupament de qualitat, no de quantitat.

Josep Miquel Adell i Ràmia, gerent del programa LEADER (programa europeu de desenvolupament rural), va explicar les accions concretes que incidei-

xen principalment en: l'assaig de plantes aromàtiques i medicinals; empresa de producció i comercialització de viviers i jardineria; de productes agraris i selvícoles; granja experimental per millorar i recuperar races autòctones; turisme rural; rehabilitació i condicionament de masos per a ús turístic; guies i serveis culturals, esportius i turístics; empresa de gestió de residus agropecuaris, informes mediambientals, de granja-escola, aula de natura, etc...

Llorenç Abellà i Reus, professor titular del Departament d'Economia, Sociologia i Política Agrària de la Universitat Politècnica de València, va parlar de la PAC (Política Agrària Comuna), partint dels anys 60 quan la CEE estava formada per 6 països i el model agrícola era d'exploracions grans i preus competitius, fins arribar als anys 90, amb 12 països membres, on es parla de política rural i del futur del món rural inclòs en el conjunt de la societat, tot interrelacionat.

L'assistència de públic no va estar tant nombrosa com en les conferències sobre Educació i Reforma.

Sant Antoni 1993

Una vegada més la comarca: pobles, places i carrers, es van omplir de festa, una des les festes més tradicionals i més esperada per tots: la festa de l'hivern, la festa de Sant Antoni.

Fogueres i coets, sants i dimonis, tabals i dolçaines, pastissos i aiguardent van ser, entre altres, els elements que anaven confegint aquest esdeveniment.

Cada poble va fer la seua festa i cada poble li va posar allò més seu, més propi. A un hi havia botargues, a l'altre «Contrabando», també la Vida, l'entrada de la brosta, etc...

Cal, no obstant, destacar l'esforç que es va fer a Cincorres per fer la vida del Sant, ja que feia 42 anys que no es representava. També, a La Pobleta, després de més de 12 anys, es van tornar a fer les festes de Sant Antoni.

A l'Forcall —com sempre— varen fer S. Antoni, però els sants demanen als turistes que fagen el favor de no interrompre la seua actuació i que respecten el torn de passar per la barraca encesa.

El que ha passat el 92 a Catí és una cosa no mai vista. I és que la quinta del 92 estarà buida. Ni quintos ni quintes i açò no és conya!

La Mata Festes de Sant Antoni

Un any més aquesta localitat va tancar el cicle de les Santantonades a la comarca, però aquest cop envoltades d'una gran tensió.

Tot va començar l'any passat, quan després de la festa, un veí presentava una denúncia per un suposat delictes de danys contra la propietat, ocasionats per una foguera ubicada sota el seu domicili. Cal aclarir que de fogueres se'n fan dos, una a l'encreuament dels carrers Major i Sant Roc i l'altra, la causant dels suposats danys, als porxes de la plaça Major.

A principis de gener, quasi un any més tard, el jutjat de Vinaròs enviava una ordre judicial per la qual es prohibia (com a mesura cautelar) fer foc davall dels porxes, mesura que l'Ajuntament va considerar inoportuna, i es va celebrar la festa amb tota normalitat del dia 22 fins al dia 25 de gener.

Una setmana més tard, amb motiu de la Vuitava es va presentar la Guàrdia Civil, en aquesta ocasió amb una ordre judicial adreçada a ells i per la qual se'ls demanava el compliment de la mateixa, afegint també algun document de la Conselleria de Cultura, ja que la casa en qüestió és un edifici del segle XVI, catalogat i protegit per aquest organisme autonòmic. Davant d'això i amb tota urgència, l'Ajuntament es va reunir amb els veïns en assemblea extraordinària per donar a conèixer la notícia i buscar solucions com ara demanar la retirada de la denúncia o fer la foguera al mig del carrer i entrar als porxes solament les brases per a rostir carn (proposta, aquesta última, oferida per la Guàrdia Civil), decidint finalment encendre la foguera al lloc habitual, per a la qual cosa el centenar de veïns assistents a la reunió va donar la seua signatura de suport.

Ara la solució tan sols és competència dels tribunals de justícia i s'haurà d'esperar un veredictes definitiu al conflicte.

La Mata ja és la Mata

Després de tres segles s'ha aconseguit la total independència de Morella, des d'aquests moments la toponímia reconeix el nom de LA MATA sense res més. Així doncs, oficialment, La Mata de Morella ja no existeix.

Vilafranca

Recuperació dels noms dels carrers

Aplaudim la decisió de l'Ajuntament de Vilafranca de posar el nom dels carrers en valencià, a més, amb l'en-cert de fer-ho amb unes boniques manises.

Aquest fet és una mostra més que la normalització lingüística, poc a poc, va fent camí a Vilafranca, sobretot, seguint l'exemple de les associacions i grups culturals que normalment utilitzen el valencià com a llengua habitual en les seues publicacions i anuncis.

Activitats del consell de la joventut

El Consell de la Joventut ha organitzat una sèrie d'activitats les passades festes de Nadal:

- Taller de manualitats, per omplir de creativitat les vesprades dels xiquets i xiquetes.

- Col·laboració amb el moviment Junior, en la potenciació de la cavalcada dels reis i la realització d'un pessebre vivent, instal·lat al Portalet, on els reis d'orient van adorar el Jesueta.

- Celebració d'un sopar de fam. Un sopar de fam consisteix a aportar els diners que coste un sopar normal i menjar només pa i aigua. Els diners recaptats van ser destinats a associacions benèfiques. Amb aquest acte, a part de l'ajut econòmic als necessitats, el Consell de la Joventut va oferir als joves del poble la possibilitat de sentir-se solidaris i disfrutar de poder compartir amb altres persones unes mateixes voluntats i uns mateixos sentiments.

Festes de Sant Antoni

Els majorals de Sant Antoni de Vilafranca han valorat molt positivament la celebració d'aquesta festa, sobretot pel bon oratge que ens ha acompanyat els dies forts de la celebració i també per la gran participació de la gent als actes organitzats.

La Santantonada va començar el dia 2 de gener amb l'anada fins la Partida de Dalt per recollir els troncs que els masovers donen als majorals perquè els subhasten per tal d'obtenir diners per a la festa. Va continuar el dia 3 amb el desplaçament fins la Partida de Baix.

El dia 9, els majorals, majoralasses i familiars van preparar més de vuit mil pastissos per obsequiar els participants de la festa.

El dia 10 va ésser el dia de les barres. Quatre pins molt alts van ser tallats i

"Entrada de la malea". Foto: J. M. Z.

portats a la plaça del poble per crear l'estructura de la barraca.

El dissabte dia 16, menuts i grans, amb tractor i disset cavalleries van anar al Bovalar a recollir la malea per col·locar-la a la barraca. A les tres de la vesprada va tenir lloc l'entrada de la malea amb la tradicional representació de l'enfrontament del guarda amb el poble i la recitació de les relacions al·lusives a cada un dels majorals. Només descarregar la malea a la Plaça, va eixir la rondalla del poble a fer la ronda pels carrers de la vila. Mentrestant els majorals, amb l'ajut dels més voluntariosos, van iniciar la construcció de l'enorme barraca.

Per la nit, i amb el parador de festes ple de gom a gom, va tenir lloc la representació de la vida del Sant. En finalitzar, el mateix grup d'actors va representar el sàinet «Los Matariles».

Cap a la una de la nit i enmig d'una gran espectació, els dimonis i la tentadora van prendre foc a la barraca.

El diumenge dia 17 de matí, es va dedicar la missa major a Sant Antoni i després es va fer la benedicció dels animals.

A les onze i mitja va començar la ronda. Els personatges de la vida del Sant: Morondo, la Tentadora, Sant Antoni, l'angelet i els dimonis iniciaven la desfilada pels carrers del poble. Tot seguit, els balladors de la jota vilafranquina, la rondalla del poble i uns cantadors de jota aragonesa animaven la ronda amb els seus balls i cançons. Seguien la comitiva xiquets i xiquetes amb els vestits típics i cavalleries guarnides, a més de gran quantitat de persones que no es volien perdre aquest magnífic espectacle. Una de les tonadetes de la jota vilafranquina reflecteix el que és aquest acte i l'important que és per al

poble. Aquesta estrofa diu:

Ja està la ronda al carrer,
la ronda de Sant Antoni,
les grupes i les canastes,
el angelet i el dimoni.

Per la vesprada es va realitzar l'almoneda, on els majorals van subhastar els regals: pastes, animalets, etc. que els masovers i la gent del poble van aportar, abans i durant la ronda, com a col·laboració a la festa.

Per a dur endavant aquesta festa es necessita molt esforç. Enguany han segut dèsset les persones que s'han encarregat de l'organització. Per a l'any vinent, una colla d'amics joves sembla que ja s'ha decidit a continuar la festa.

"Jota Vilafranquina". Foto: J. M. Z.

Morella Any d'Anunci

Morella ja està amantint-se novament per a la festa de l'estiu, per a la festa que anuncie la GRAN FESTA que ve cada sis anys.

A les nits ja es treballa i els papers i els armaçons de les carrosses porten algun que altre maldecap.

L'ANUNCI ja està a la vora: les carrosses, el confetti, les disfresses van confeccionant-se nit rere nit amb tot secret per eixir majestuosament i omplir tot un dia d'estiu.

Casa d'oficis dels Ports

Amb dos tallers, un de fusteria i l'altre de medi ambient, ha començat aquest passat febrer la nova Casa d'Oficis dels Ports. Amb una duració de dotze mesos la casa d'oficis és un programa d'ocupació i formació dirigit als jòvens per facilitar la seua entrada al món del treball.

Aquesta casa d'oficis és un programa de l'INEM, del Ministeri de Treball i del Fons Social Europeu. L'organisme promotor és l'Ajuntament de Morella.

Mòdul de Promoció i Desenvolupament dels Ports

Des del passat mes de febrer ha començat a treballar el nou Mòdul de Promoció i Desenvolupament dels Ports que, com deia l'Alcalde de Morella Xavier Fabregat, pretén dos objectius fonamentals: «que les seues actuacions servisquen per impulsar el desenvolupament econòmic i que el potencial de recursos humans se supere i amplie. Objectius que deuen traduir-se en un major i millor oferta d'ocupació i, amb tot, una major creació de riquesa en benefici de tots els ciutadans de la nostra comarca».

Aquest mòdul està format per sis tècnics amb titulació i quatre auxiliars i conste de les següents àrees: econòmic-jurídica, tècnica, comercial, informà-

J. Pastor i X. Fabregat. Foto: X. Dolz

tica i de disseny publicitari. La duració d'aquest programa és de trenta mesos.

Igual que la casa d'oficis, aquest mòdul és un programa de formació i ocupació de l'INEM, del Ministeri de Treball i del Fons Social Europeu. El promotor és també l'Ajuntament de Morella.

Obres

Als carrers Col·legi i Sant Agustí, fa uns mesos, van començar les obres incloses en el PRU (Programa de Renovació Urbana). Aquest programa, entre altres coses, pretén el canvi de la xarxa d'aigua potable i el soterrament dels fils de la llum com també dels fils del telèfon.

Des del passat desembre, la Sala (edifici de l'Ajuntament de Morella) està en obres per a la seua restauració.

Ja ha passat Nadal

Es van celebrar unes festes de Nadal ben plenes. Des de la plantada de l'arbre, els betlems, les nadesles, la missa del gall, la festa dels xiquets, passant per un magnífic concert de la «Turiae Camerata», l'esport, el cap d'any, el festival de Mans Unides, els reis i aplegant a Sant Julià han constituït un seguit d'actes festius que juntament amb la gran participació de la gent han estat els protagonistes del nostre Nadal.

Conferència

«CAP AL SEXENNI 50» Conferència de Julià Pastor i Aguilar.

El dia 7 de gener, festa de Sant Julià, en el marc d'un acte oficial organitzat per l'Ajuntament, es va encetar el cicle del Sexenni amb una conferència a càrrec del morellà Julià Pastor. L'acte es va celebrar a la sala d'actes de la casa Ciurana amb molta assistència de públic.

El conferenciant va parlar de la Morella que cada sis anys es prepara per al gran esdeveniment religiós, cultural, social, econòmic, etc. que ha tingut i té Morella: el SEXENNI.

En paraules seues: «la proximitat del Sexenni mou en el cor dels morellans tota una sèrie de sentiments, de presses, d'expectatives, de desitjos, d'il·lusions de cara en avant. També remou nostàlgies, esdeveniments i perspectives d'enyorança o, a voltes, de tristor».

En la conferència va fer un repàs d'activitats i propostes d'altres sexennis i va afegir alguna altra proposta.

A continuació va fer un parlament l'Alcalde de la Ciutat i es va cloure l'acte amb un refrigeri per a tots els assistents.

Servei Oficial
Land-Rover Santana i Suzuki
Vehicles tot terreny

JULIO ORTÍ
Barri de l'Hostal Nou - Tel. 16 00 37

Aproveiteu les ofertes Ford!!!

JULIO ORTÍ

Barri de l'Hostal Nou - Tel. 16 00 37

Servei Oficial FORD
Vehicles nous i usats

De pel.lícula

Sovint em venie a la memòria la imatge d'aquell camperol d'anys enrere, de pantalons de pana negra apedaçats, de mirada trista quasi perduda a l'infinit i cap cobert, d'estiu amb barret de palla i boina a l'hivern, perquè la ment sempre ha de tenir una temperatura constant.

Qui hagués dit que quaranta anys després, quan la realitat del meu poble és tan diferent d'aleshores, havia de rebre una invitació a una festa, per menjar carn igual que els gossos, justament convidat per aquells que feren tots els possibles perquè deixés la casa buida i, carretera i manta, cap a un altre lloc. Als pobles, qui fa nosa val més que marxar.

Aquesta invitació em recordava tantes coses que, d'immediat, vaig intuir una situació semblant a la meua, l'únic que ara jo també tenia dret a participar-hi. El meu assumpte semblava oblidat per ells, perquè la subtilitat dels que juguen amb foc tan sols se n'aprofite del que vol, com i quan creu pertinent.

Dels que vaig deixar ja no quedava ningú, o almenys no els vaig veure enlloc, perquè fins i tot havien canviat d'indumentària. Possiblement la publicitat institucional d'agricultor a l'estil USA era la culpable del canvi d'imatge i de costums (ara es jugue al pòker) i, tal vegada, també les tradicions, perquè paelles monumentals i falles, ací, mai n'havia vist. Sense cap dubte la selecció de raça que es venie practicant de de feie temps donava bons resultats. Ara tot semblava un imperi de l'alta perfumeria, solament comparable a les sèries televisives d'importació, a on els líquids sempre són els protagonistes. A Falcon Crets, ere el vi; a Dallas, el petroli i ací, els purins. Molta

podor per a un terreny tan reduït.

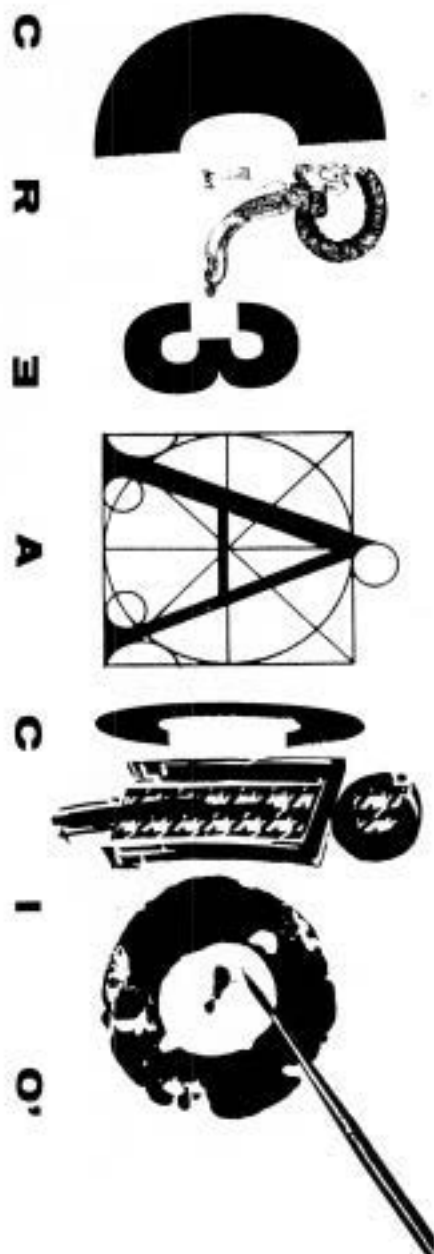
Els anfitrions, família nombrosa, per cert, i de llargues ramificacions, emparentada amb Fellini (encara que mai els dedicare un episodi cinematogràfic), ere coneguda i respectada. Coneguda per la diversitat dels membres i les seves feines respectives, ocupant càrrecs de certa importància, regentant empreses de dubtós pagament o inclús n'hi havie amb clara vocació d'actor, donant a conèixer les seues qualitats escèniques davant la televisió amb motiu d'alguna manifestació. Tot un espectacle! Respectada solament per tractar-se d'un ramat important allà a on van tots junts, lluint de diners i de model de vida, així com de la seva capacitat influent, perquè els problemes dels altres i les respectives solucions també eren absoluta competència d'aquesta mena d'assessors personals, sempre escombrant cap a casa. Els altres tan sols havien d'admetre la seva ineptitud.

Però, aquesta ocasió la sort no estigué pas del seu costat. Ni directius, ni empresaris, ni actors, ni la resta dels membres pogueren sortir per televisió, malgrat la publicitat i les invitacions. La seva pel.lícula ere de poca importància, i els convidats tampoc els van reconèixer.

Aquell poble que algun dia em venie a la memòria i del qual ara em sentia tan apartat, tenie tots els ingredients d'un autèntic «culebrón», perquè qualsevol semblança amb la realitat no és pura coincidència.

Aquell poble amb pretensions de modernitat mal interpretada no podie deixar de ser un arbust, malgrat la importància d'aquest prestigiós arbre genealògic.

Joan Martorell, 1992.

CREDICOOP

CAIXA RURAL

S.C.O.O.P. DE CRÈDIT LTDA.

Benvolgudes amistats:

Després de tot aquest temps, he pogut arreplegar, una vegada més, tots els vostres escrits; esteu una mica pereosos/es per a escriure i us he de dir que, de quan en quan a més de la paperassa formal m'agrada rebre comunicacions més *familiars*. Ja imagino que aneu de cap, que la faena us atabale, però doneu-vos una satisfacció -va molt bé per a combatre l'estrès, ho diuen els entesos.

Ahí va tot el que hem rebut, a reveure i fins una altra.

- La Colla Ecologista d'Alcoi, ens envia el full informatiu núm. 16 amb un tema central titulat **L'aigua: un bé escàs?** on s'analitzen els problemes derivats de la contaminació i la depuració de les aigües residuals.

- El butlletí **Bisgargis**, de la colònia i vila de Forcall, núm. 235 que en aquesta ocasió conté fonamentalment un resum del que han estat les festes i una ressenya de l'historiador local J. Eixarch sobre el llinatge de les famílies Miró-Osset.

- Des del Museu del Montsià, Centre d'Estudis de la Terra Alta i Consell Comarcal de la Selva informacions puntuals sobre actes culturals (presentacions de llibres i conferències).

- Núms. 185 i 186 de la revista **Traiguera** amb notícies locals i comarcals.

- Els **Saó** núms. 156, 157, 158 i l'índex general de 1991. En el darrer Saó, el quadern central es dedique a analitzar el futur d'Europa arran del tractat de Maastricht.

- Núm. 171 de **Lluita** on en el dossier amics i companys de Joan Fuster li fan homenatge.

- L'Institut d'Estudis Ilerdencs ens envia una guia amb informació sobre conferències, seminaris, ajuts, beques i premis previstos per al 1993.

- L'Associació Cultural del Mataranya, el núm. 9 de la seua revista **Sorolla't** dedicada a l'estudi de la comarca, hi ha apartats sobre llengua, costums, història, etc. I de la col·lecció **Quaderns de la Glera** que edita la mateixa associació, un de Teresa Jassà titulat **Eixam de poemes**.

- El Centre d'Estudis Selvatans ens fa arribar el butlletí trimestral **Tremp** núm. 10, d'informació ceràmica.

- L'Institut d'Estudis Vallencs ens envia el núm. 22 dels **Quaderns de Vila-**

niu -Miscel·lània de l'Alt Camp. En l'apartat d'història hi ha, entre d'altres, un estudi sobre l'evolució de la mortalitat al segle XV, una altre sobre la Inquisició a Valls (1501-1697)... I en l'apartat **Quaderns de salut** un estudi sobre el tabaquisme en l'edat escolar (l'estudi ha seguit el comportament dels estudiants de setè i vuitè d'una escola rural, el col·legi públic Maredeu del Remei d'Alcover, Tarragona).

- L'Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta ens ha lliurat el núm. 16-17 de la seua revista literària **L'Aigua-dolç** amb el dossier homenatge a la poetessa Maria Ibars, contes, poemes i comentaris sobre llibres publicats.

Ens envien també el núm. 8 de la revista d'investigació i assaig **Aguait** amb estudis de diferents disciplines.

- Els núms. 23 i 24 de la revista d'informació local **Morella** amb les notícies de les activitats que s'han produït al municipi durant l'estiu.

Intercanvis

- La Balaguera, associació cultural de la Pobla Tornersa, que ens envia el butlletí **Montornès** núm. 2.

Concursos

- Ajuntament de Benidorm, IX premi de narrativa en valencià.

Orella escrivana

An illustration of a human ear in profile, facing right, positioned above a horizontal pencil. The pencil is oriented horizontally, with its tip pointing to the right. The background behind the ear and pencil consists of a grid of small dots.

Col.leccionable ENDESA (capítol 76544,6)

Deliciano Fuster, el cap d'ENDESA, ha estat nomenat millor cotxe de l'any, perdó, millor empresari de l'any 1992 segons la revista *Mercado*.

Col.leccionable ENDESA (capítol enèsim)

Felipe González ha aprofitat el seu viatge a la Xina perquè diverses empreses de l'INI vagin a construir una central tèrmica. Fins i tot el diari *EL PAÍS* ha fet conya d'aquesta mania de vendre centrals tèrmiques a l'estranger. La temor que ens digueu racistes ens impedisca de dir que els han enganyat com a «xinos».

Definicions

Conferència: El Diccionari Català-Valencià-Balear done la següent definició: Discurs en què s'explique un tema científic, literari, religiós, etc. *Los dits exercicis no puguem ser menos de una hora en quiscuna conferència doc. a. 1704 (Hist. Soller, II, 886)* però haurie d'afegir que en dies de festa no s'ha d'abusar!

Conferenciant: Sol ser aquella persona que done una conferència, que promet sempre brevetat i sovint perd el sentit de la temporalitat.

Del refranyer: Els sermons curts mouen el cor, els sermons llargs mouen el.....

Guia de lectura

Pareix que el Consell de Redacció de l'AU! està estudiant la possibilitat d'elaborar una guia de lectura de la revista. Es veu que s'està posant de moda, arreu del món, elaborar guies d'aquestes característiques per tal d'erradicar els forats negres de la intenció comunicativa. Amb informacions que s'han pogut filtrar del Consell de Redacció, conscients com són de la complexitat de la seua publicació, us podem avançar en rigorosa exclusiva per a Orella com quedaria l'esborrany de la guia. La lletra negreta indique l'actitud que cal en la lectura de cada secció i el tercer bloc el nivell d'interpretació.

EDITORIAL/Positiva/1a., 2a., 3a.,....
- MONOGRÀFIC/Positiva/ 1a. - COMARCA/Positiva/1a. - ORELLA ESCRIVANA/Positiva (amb sentit de l'humor i plena relativització dels principis transcendents) /Fins i tot en 5a. - CREACIÓ/Comprensiva - OPINIÓ/Comprensiva - LA RESTA DE SECCIONS/És «inverosimil».

"Casa Consistorial i Agència Matrimonial"

És el cartell que la corporació municipal del Forcall, i amb un interès especial el seu màxim representant, està estudiant de col·locar tant prompte puguem ser utilitzades les noves dependències de l'ajuntament.

Estos són els servicis que l'Ajuntament del Forcall està intentant seriosament d'oferir a aquell sector de la població que ho necessita en un intent de salvar la situació demogràfica local (tots els partits i, fins i tot, el secretari i l'agutzil recolzen aquesta iniciativa i estan disposats a treballar -han dit- sense posar-hi cap impediment. Tot sigue pel bé del poble).

No se sap ben bé si aquesta iniciativa és merament local o forme part del pla d'acció que varen consensuar els *peossos* en les jornades tri-autonòmiques de Morella.

Incongruència

En un moment de promoció del turisme urbà, interior, rural i de totes les formes que vulgueu, en la qual imagino que fa falta lloc per hostatjar gent, què fa el parador del Ram tancat?

Paral·lelisme

Quan l'Ajuntament anterior va posar baranes a algunes costes es va armar el gran remull. No vaig arribar a esbrinar mai si ere qüestió d'estètica baranil o d'oportunitat d'acció.

Ara, que este Ajuntament en torne a posar, la perplexitat auditiva torne al primer pla. Ja ha canviat l'estètica? O és que ara sí que és oportuna l'acció? Jo no m'hi veig molt, però tinc la sospita que el pendent de les costes de Morella no ha variat gran cosa i que el perill d'esllissions, quan està gelat, ve a ser si fa no fa.

Atletisme

És cert que quan no es vol donar importància a una cosa no se li'n done. No hi ha hagut cap notificació oficial ni extraoficial del nou i meravellós circuit de cross amb què compte l'esport local. Cap morellà ho ha sabut i això que fa més de tres mesos que està inaugurat. D'obstacles en trobareu de totes les maneres i categories. També està dotat de dispositius especials perquè les basses colen i només deixen el fang, fent-lo ben apte per a caigudes espectaculars. En compliment del deure d'informar direm que el nou circuit està dedicat a Ramon Querol.

Activitats de l'Associació

Aniversari

El dia 2 de gener, dissabte, a les 18,30, als locals de l'EPA (Educació Permanent d'Adults), que estan a l'antic col·legi de les monges (a costura per als més antics) es va celebrar una reunió d'aniversari amb motiu dels 10 anys d'existència de l'Associació Cultural i Comissió de Normalització Lingüística dels Ports i dels 5 anys de la revista comarcal AU! i d'AU! Edicions dels Ports.

Amb anterioritat, amb data de 15 de desembre de 1992, es va enviar una carta d'invitació a tots els fundadors de l'Associació i a tots els col·laboradors que en aquests anys han participat en el funcionament de la revista, en el consell de redacció, fent dibuixos, facilitant fotografies, escrivint, ajudant amb la publicitat o fent faenes de distribució, d'administració, etc., etc.

El local estava ambientat amb exemplars de les publicacions fetes fins a l'actualitat i amb un mural, fet pel nostre dibuixant Montxo Monfort, de paper blanc amb la impressió dels logotips de l'Associació i de la revista amb quatre colors. Tot plegat donava un ambient força agradable i acollidor.

Van assistir a l'acte una cinquantena de persones. La reunió-tertúlia va començar amb unes paraules de presentació de Narcisa Rambla, presidenta de l'Associació. A continuació Ernest Querol, secretari, va fer un breu comentari sobre els inicis i les activitats que s'han anat duent a terme fins al moment present, i es van agrair les faenes fixes que actualment es fan a l'Associació. Tots dos van estar d'acord en constatar que ha

estat fins ara un camí interessant i positiu que val la pena continuar amb l'esforç i col·laboració de tots. A les paraules d'Ernest Querol es van afegir els comentaris i aclariments, per part de l'actual Consell de Redacció, sobre les activitats i projectes actuals.

A continuació es va donar la paraula a tots els assistents perquè expressaren les seves opinions sobre les activitats de l'Associació, principalment de la revista AU! Hi va haver força acord en les opinions. La majoria va manifestar que el petit miracle de la revista és apreciat i esperat i cal mantenir-lo, malgrat la pobresa i, a voltes, precarietat dels medis materials i personals disponibles per a dur a terme l'empresa. Es van fer suggeriments i es van llançar idees i projectes per més endavant. Una d'elles és la d'anar fent els monogràfics que falten dels pobles de la comarca. Es va mostrar

molt interès en la recuperació de la història oral d'aquests terrenys nostres. Per altra banda, va quedar ben clara la disponibilitat de molta gent a l'hora de fer les faenes.

Mentre la conversa es va oferir a tots els presents un pisolabis-berenar, que va servir per celebrar amb germanor i simpatia l'aniversari. No hi va faltar ni el pastís, que va ser —com és costum— ben compartit.

Com a cloenda de l'acte es va repartir un índex analític. Es tracta d'una publicació on hi figuren un índex temàtic, una llista de col·laboradors, el conjunt d'entitats i associacions amb les que mantenim intercanvis o enviem les nostres publicacions i un apartat final de totes les publicacions fetes fins ara. L'índex abraça els 5 primers anys, que corresponen als 20 primers números de la revista.

per Pilar Alfonso

Quan una Bella estime una Bèstia

Dràcula, Bram Stoker.
Trad. Silvia Aymerich.
Edit. LAERTES, Barcelona, 1984.

La bella i la bèstia, Gary Trousdale i Kirk Wise.

Walt Disney Prod. EEUU, 1991.

Dràcula, Francis Ford Coppola.
Columbia Pictures, EEUU, 1992.

Diria que les dues pel·lícules del canvi d'any han estat *La bella i la bèstia* de la factoria Disney i *Dràcula* de la factoria Coppola (per què no?) Coppola. Dues pel·lícules que ens han arribat precedides de sorolloses campanyes publicitàries (ja se sap que a EEUU coste -en dòlars, clar- tant, o més, promocionar una pel·lícula com realitzar-la) i que la crítica ha saludat gairebé unànimement amb bona cosa d'estrelles (l'altre dia m'entretenia comptant-les a les pàgines d'espectacles d'un diari). I alguna vegada, com en aquests dos casos, passe que els estrelles dels crítics es corresponen amb l'afluència massiva de públic a les sales. *La bella i la bèstia* ha ocupat durant setmanes el primer lloc del ranking de recaptació a les principals ciutats cinematogràfiques de l'estat. Der fet, va ser «la» pel·lícula de les festes de Nadal. I no només això, sorprenentment el conte de Jeanne Marie Leprince de Beaumont, en la traducció castellana (no existeix, si la meua informació és correcta, la corresponent versió catalana) fou també el llibre més regalat aquells dies. Tots coneixem alguna de les incontables versions literàries o cine-matogràfiques d'aquella història. Tan-mateix pague la pena deixar-se-la contar una vegada més; desitjar que es trenque l'encanteri abans que caigui el darrer pètal de la rosa que embuixada i la bèstia torne a ser el príncep. Un príncep que ha après a estimar. (És masculista i reaccio-nari? Almenys aquests són dos retrats que alguns crítics fan, recurrentment, a les pel·lícules de la Disney).

Aquesta versió presente l'atractiu d'una sèrie de personatges ben curiosos: Lumière, un estrany canelobre, molt amic

de Cogsworth, el rellotge de peu; la senyora Potts, una servicial tetera qui és, a més, la mare de Xip, la tasseta més simpàtica de la història del cinema.

Ningú no dubte que la Disney ha atenuat (no sé si hauria de dir malauradament) la càrrega de crueltat que caracteritzà, en els seus orígens, els contes de tradició popular. Però no només la Disney, amb ells o abans d'ells, bona part de les versions literàries dels darrers segles.

Endolcir el referent literari és també una de les principals acusacions que hom ha fet al *Dràcula* de Francis Ford Coppola. Sorpren una mica la polèmica suscitada a propòsit de la fidelitat de

Coppola al text de Bram Stoker (d'aquest sí que tenim, a Laertes, la traducció al català) tot convertint la lleialtat al referent literari en un valor en si i desviant la mirada d'allò que funciona (el magnífic treball amb els colors; la força visual d'alguns plans; l'entenedora història d'amor) i que no funciona (la porositat del vestuari i d'alguns escenaris; els cridaners oblots de guió; la ridícula cavalcada de les escenes finals...) en la pròpia pel·lícula.

Pot resultar curiós però, mentre la veia, pensava que Coppola, en realitat, m'estave contant la mateixa història que uns dies abans m'havie contat la Disney. La història d'un príncep convertit en bèstia com a càstig, en un cas (*La bella i la bèstia*) per no saber estimar i en l'altre (el *Dràcula* de Coppola) per estimar massa i renegar de Déu en perdre la seua amada qui s'havie suïcidat, creguda que el príncep havie mort a mans dels turcs.

Una i altra bèstia, però, seran alliberades del càstig per l'amor de la Bella. I, en un cas, el príncep tornarà a ser el príncep alt i ros que ere abans de l'encantament. I, en l'altre, morirà a mans de l'estimada qui el salvarà, per fi, de la seua atrafegada i indesitjable immortalitat.

No sé què en pensarie Bram Stoker, però el cert és que ni una pel·lícula ni l'altra provoquen en l'espectador aquell desassossec de la por.

NOTA de la Redacció:
A la secció OPINIÓ de la revista AU! núm. 24, a l'article **Furs, Estatut, Lotrava** de Carles Ripollés, a la pàgina 25, paràgraf segon diu: «la Generalitat actual no té més competències que la Foral», però ha de dir: «La Generalitat actual té més competències que la Foral». Sobre el NO.

ecologia

Camí a la mola de la Garumba

El dia és magnífic a pesar d'estar a finals de novembre i, baixant per la costa del Nogueral, endevinem que avui farà calor. Passem el Beltran i deixem després el Molí d'Adell per començar a pujar cap als peus de la Mola. Alçant el cap del camí veiem dalt l'antiga teuleria. Passem per la vora del mas de Borràs i a la dreta es queda Segureta de la Serra. Estem ja als peus de la Mola.

Esmorzem a la teuleria. Encara trobem unes quantes dotzenes de teules en molt bon estat. Des d'allí observem la vall i Cinctorres que de ben dibuixat als nostres ulls.

Seguim camí de pujada. Mirant al darrere, allà baix, descobrim el mas de

les Moreres i, més enllà, barranc avall, el mas i l'ermita de Sant Antoni de la Vespa. El sol aprete, però ja estem al cap d'amunt de la Mola. Són les dotze del migdia i Morella, a pesar de ser diumenge, es veu tranquil·la i silenciosa.

Allí dalt els ulls dels caminants s'obren per agrair primer i lamentar després l'espectacle que comencen a contemplar.

L'Aragó, les valls i les serres de l'Aragó estan al davant i, al fons d'una manera especial, avui podem vore, retallats a l'hortizó, els Pirineus tots carregats de neu. Els caminants acostumats a navegar per aquesta comarca, troben un encant especial cada vegada que poden contemplar coses fora del que és normal.

Mirem i tornem a mirar i ens passem d'uns als altres les ulleres de llarga-vista per rebuscar i degustar millor aquest espectacle.

L'alegria, la sorpresa, no obstant, es torne amarga. Davant mateix de tota eixa natura, de tota eixa bellesa, s'alce la terrible xumenera de la Central Tèrmica d'Andorra. La fumera que d'allí ix s'escampe cap a l'oest d'una manera escandalosa. Una ratlla marró talle la claredat blava del cel.

Els caminants, veient el lamentable espectacle una vegada més, es pregunten el perquè d'eixe abús. On va tot eixe fum? Com des de l'empresa, com els polítics poden negar tanta i tanta evidència? Informes, proves, filtres, mostres, etc... per a què? Manifestació, juí, col·loquis, xarrades, etc... per a què? No es pot demostrar res, diuen. No contamine, diuen. Cal confiar en la justícia, diuen.

Davant dels ulls: primer la xumenera, el funeral, la contaminació, l'abús i la violència sobre la natura i les persones; després els Pirineus alts, majestuosos, blancs.

Després de passar pel mas de la Mola, els caminants arriben al Forcall i després de dinar tranquil·lament, per la vora del riu, tornen a Morella. Encara fa bon temps a pesar que la costa del Nogueral la pugem ja entre dos clarors.

Per la nit, estant a casa, em ve a la memòria el camí que hem fet i prenc quatre notes dels llocs on hem estat. Penso que ha segut una bona excursió i que ens hem cansat ben de gust. Tanco els ulls i veig els Pirineus i el dia tan clar i el fum i em mossego els llavis de ràbia.

Jesús Sangüesa

Notes per a la reflexió

De vint a vint-i-cinc mil persones estan afectades amb greus problemes respiratoris, cada any, per l'efecte de la pluja àcida als Estats Units de Norda-mèrica.

- De mil a quatre mil xiquets moren a Alemanya per efectes de la pluja àcida.

- A Suècia, més de quatre mil llacs estan ja inservibles per a la vida per efectes de la contaminació de la pluja àcida.

- Els grans boscos d'Alemanya, Txèquia, Eslovàquia i altres països de Centre-Europa estan totalment destruïts pels efectes de la pluja àcida.

**Quan tardarà açò en arribar ací?
Tan sols ens cal esperar.**

Indignació pesquera

Que a la revista d'una comarca de muntanya parlem de pescadors i gent de la mar no deixi de ser curiós, però és interessant parar-se a pensar.

Un accident d'un petroler a la Corunya. Res de Nou. Són coses que passen. Ja és curiós que la Corunya sigui l'únic lloc del món on hi ha hagut dos accidents de petrolers en menys de 20 anys, però posar-nos a pensar en condicions de seguretat marítima és difícil per a la gent de muntanya, i jo vull parlar de l'accident, un cop s'ha produït i sense entrar en l'oportunitat, quantitat i qualitat de les mesures preses. Però sí del seu compliment.

Entre les mesures preses està la instal·lació d'unes barreres al mar, per tal d'impedir el pas del petroli a les rieres. Açò implique que els ports d'eixes rieres queden tancats oficialment al trànsit (perquè si hi ha una barrera al mar els vaixells no poden passar).

Per als pescadors de la zona represente la paralització forçosa del seu treball, però no hi ha més remei...

Però, ai, un mercant sí aconsegueix el permís per entrar a port (desmuntant les barreres, fet que vol dir que el petroli, encara que per un període breu, passe a l'interior...).

Càrrega: Carbó.

Destinació: Central tèrmica d'As Pontes.

Propietat: ENDESA.

Mentre els pescadors no poden eixir a la mar a pescar, el carbó d'ENDESA sí que pot entrar.

Segur que ENDESA té molts arguments per a justificar açò. ENDESA és una fàbrica d'argumentacions, ja ho sabeu; sempre n'hi ha un de preparat.

Puc acceptar que és necessari portar eixe carbó a la primera central contaminadora d'Europa (la segona ja sabeu quina és...) per evitar que Galícia es quedi a les fosques.

Puc acceptar que la situació d'aïllament de Galícia respecte Espanya impedeix transportar grans quantitats de corrent per les línies d'alta tensió.

Puc acceptar que Portugal no tingui potència necessària per vendre electricitat a Galícia.

Puc acceptar que, com és l'hivern i hi ha molta demanda per calefacció, totes

les centrals estan al màxim i no poden servir més electricitat.

Puc acceptar moltes més coses.

Però em nego a acceptar que no hi hagi cap port cantàbric capaç de descarregar el carbó i portar-lo via ferrocarril (malgrat la RENFE) a la central tèrmica.

Però és més car...

Carles Ripollés Querol

La Vanguardia, 18-12-92

La relació de causa i efecte, suggerida ja fa temps, entre la contaminació ambiental i l'aparició de diferents tipus de càncer ha estat detectada en un estudi a la ciutat polonesa de Gliwice (a Silèsia, una regió contaminadíssima). Alguns dels contaminants produeixen alteracions del DNA que determinen l'afavoriment de condicions per al desenvolupament del càncer. Eixes alteracions no les han trobat a la gent que procedeix d'àrees menys contaminades, on també la mortalitat per càncer és molt menor.

Jugant amb foc

El passat mes de desembre es va produir un incendi al Parc Natural del Desert de les Palmes. Les causes es van atribuir en un principi a una descurança d'uns joves que estaven torrant unes xulles, més tard un camperol que cremava rostolls. El que és cert és que, degut al vent regnant, el foc es va propagar amb avidesa i, amb poc més de dos dies, la major part del parc es va convertir en cendres.

Una volta més, l'home tomava a caure dos voltes en la mateixa pedra, puix cal recordar que el parc es va cremar l'any 1985 i part del terreny destruït en aquest darrer incendi es tractava de repoblacions

efectuades en anys enrere. Ara, passada la catàstrofe, tots volen ser els defensors i regeneradors d'un paratge destruït. Institucions, partits polítics, associacions de tot tipus i també, com no, l'Administració s'ha compromès a repoblar el minvat paratge. Tots volen aprofitar-se i erigir-se en defensors de la natura, encara que, això sí, massa tard.

Però, per què no traslladar aquesta problemàtica al nostre àmbit més proper? La majoria de nosaltres, dubto que alguna vegada s'hagi plantejat la possibilitat que els nostres pinars córreguen el risc d'incendi. La veritat és que la zona on es troben aquestos no és propensa als incendis, però el risc que el foc es produís que existeix i més en èpoques de sequera, en les quals el terreny està sec. No existeixen ja llocs lliures del perill del foc. On arribi l'home, porte amb ell eixe risc mortal (la major part dels incendis es produeixen com a conseqüència de la negligència humana). Per això hem d'actuar abans que es produísque el desastre.

Exemples de política temerària, que està portant el perill d'incendi i que convindria rectificar el més aviat possible, són les torradores instal·lades als berenadors que estan al mig dels pinars. Qui ens assegure que en un dia de vent no es produísque la mateixa catàstrofe que a Castelló, per la imprudència de persones que vagen a torrar xulles? Si a l'incendi del Desert de les Palmes no van poder fer res amb tots els mitjans disponibles (avions, bombers, exèrcit, etc.), què acorrierie ací on no en tenim cap d'aquests mitjans? L'única arma que posseïm és la prevenció, evitar les accions que puguin suposar un perill per als nostres boscos (berenadors amb risc, pistes forestals inútils, no retirar les branques seques de la neteja dels boscos, etc.). D'una manera o d'una altra tots estem en contacte amb eixos boscos que hem de protegir: caçadors, ecologistes, rovelloners, turistes, etc..., que en fem ús i disfrutem del que hi trobem.

Així doncs, hem de ser conscients del risc existent i, per una part, exigir que es protegiscuen efectivament i, per l'altra, fer tot el que estigui a les nostres mans perquè els nostres boscos no es convertiscuen en un altre Desert de les Palmes. Però tot açò, abans que no sigui massa tard.

Òscar Tena

(Grup Ecologista de Vilafranca)

TRADICIONS POPULARS

M'han contat que...

per Domi Pastor

Un dia hi havia un home molt malalt a una casa i van avisar el metge. ... Com hi havia molt poques esperances de salvar-lo, un familiar, amb tota la devoció, havia posat damunt de la taula de nit una estampeta de Fr. Martí de Porres amb una llumeneta d'oli. En açò que entre el metge pegue un bufit a la flama, l'apague i els diu a la família:

– A mi amb competències, no. O ell o jo, però hem de saber qui el cure.

Vinc a contar açò perquè pareix que, a voltes, tinguem vergonya de donar a entendre que implorem la protecció del cel. Però quan estem en moments difícils *nos* agarrem encara que sigui a un clau rosent i es cau, molt fàcilment, en el món de la superstició i el curanderisme. El cas és que, volguem o no, en certs moments necessitem un suport que *nos* aguante, tenim necessitat de creure en alguna cosa que *nos* done esperança.

Ara estan molt de moda els horòscops. Un dia que estava a un lloc on hi havia altres dones, una d'elles va dir, aixina en castellà:

– «Yo, el horòscopo, no es que me lo lea, es que me lo estudio, lo medito y lo pienso, porque lo que dice el horòscopo siempre me sale así».

M'apareix que ere del mateix signe meu. Recordo que vaig comentar que això no podie eixir a tots igual. Ella va mantindre que sí. Jo, per l'edat, podia ser sa mare. Va llegir l'horòscop i deie:

– «No desperdicie la ocasión de una aventura que le surgirá, porque no será una aventura más, será algo más estable».

Evidentment, als setanta anys, no podia desperdiciar l'aventura que m'isqueire, ja no ere cosa d'esperar perquè, com li vaig dir, jo tenia menjada ja quasi tota la civada i ella encara estava a la meitat.

Actualment es torne a donar importància, després que ens hem cansat de fer broma i riure-*nos*-en, a conceptes i

paraules que sonaven molt masoveres i de poca cultura. Em vull referir a frases com esta:

– Per a saber el planeta de cadascú s'ha de saber l'astròleg i, aixina, segons les llunes i els estrel es pot seguir la vida d'una persona.

Pot molt ben ser que molta gent digue que no ha vist mai el planeta Venus, però si pregunteu a un masover –sobretot als vells de la contornada– el que és l'estrel miquer, veureu com tots l'han vist sempre i ells mateixos li van donar el nom, segons diuen, perquè es veie a l'hora d'alçar-se, hora de fer-se les miques. A mi em pareix que el nom té més a veure amb la brillantor (estrel lluent).

Moltes de les coses que explicave el llunari de Cortés van passar, amb el temps, a superticions i coses rares. De tot això en vull fer un relat recordant moltíssimes coses que vaig sentir contar.

La família Blasco feie transport amb carros de Morella a Vinaròs. Ere una

empresa prou forta i seriosa i, totes les setmanes, feien dos o tres viatges carregats de mercaderies. Per desgràcia, un dia es va abotar foc als carros i es va cremar tot el que portaven. Van mirar d'escolumbrar dates i coses passades i, després de molt buscar, van arribar a la conclusió que això havia segut per causa d'algú que els volie mal amb llibres roïns, perquè ere enemic d'ells. La cosa va quedar aixina.

El cas és que el mateix dia de l'any següent, al canviar el tir de cavalleries –no sé si a Vallivana o a la Serafina–, van morir totes. Van dir si havia segut perquè havien menjat pinso banyat. També es van fer moltes càbales i comentaris. Després de tot, el que sí que va quedar clar per a la gent supersticiosa va ser la mateixa cançó: els havien fet mal amb llibres roïns.

Jo era amiga d'una xiqueta d'una família que procedie de Xiva. Ja feie uns anys que estaven ací; es veu que sa mare ja estava ací de fadrina. Esta amiga em contave que a sa mare se li va morir el pare a Xiva i va anar al soterrar, però havia de tornar aquella mateixa nit a Morella perquè estava en amo. Em contave, amb tota la fe del món i –segons crec– amb clares facultats el que li va passar. Aquella nit, quan tornava a Morella, al passar per un giravolt va vore son pare. No li va parlar, però el va vore claret i un poquet més avant hi havia un home amb un llibre i un ciri encés. Per a ella ere aquell home el li havia fet aparèixer son pare i no se li podia discutir. Quan ja vaig anar entrant en un poc més de raó i de lògica, vaig pensar que vindre de Xiva a peu, de nit, una xica jove després de vetlar durant vint-i-quatre hores el cadàver de son pare ere el camp adobat per a les al·lucinacions i no ere gens estrany que se li representare son pare i el vegere. Si, damunt, ere un poc temorica... Compta tu!

Al Caf  de baix, a Cinc-cantons, estave el casino liberal que regentave m' «ag elo». Durant un temps tenien una xica aragonesa, que s' estimaven molt perquè tenie molt bon cor i ere de molt bona traça, que els feie de criada. Feie molta faena i ben feta.

Va hi haver un graciós que li va dir que tenie un llibre d' eixos de bruixeria que tenen tant de poder i que ho estaven amanint tot perquè una nit, quan ella estiguere dormint, la farien aparèixer damunt d' aquella taula, on estaven parlant, ballant despullada. Per donar més força al que li estave dient va aprofitar l' entrada d' uns amics per dir-li que també n' eren de la colla i estaven en l' encanteri.

Va agarrar tan gran surt, que se' n va anar a la seua habitació, va replegar totes les coses que tenie i va dir que se' n anave cap a casa sense esperar res més.

Per més que li van suplicar que es quedare, no va consentir de cap manera, perquè ella tenie l' absoluta certesa que estes coses passaven i no volie prestar-se a la vergonya i al ridícul. Ja veieu si la gent s' ho creie de veres!

En una ocasió, ma mare se' m va endur de visita a casa d' una amiga seua que havie tingut una filla mala i no acabave de posar-se bé. Passave una temporadeta al mas amb uns tios i estave la mar de bé, però tant prompte com tornave al poble tornave a posar-se desficiosa. Comentave que el metge no els aclarie res, però que ella sabie molt bé que algú els volie mal. Avui mateix -va dir sa mare- m' ha dit de bon matí que avui vindrie una visita que feie temps que no v iem i, mira per a on, has vingut tu a vore-*mos*. Seguint en la conversa anave explicant:

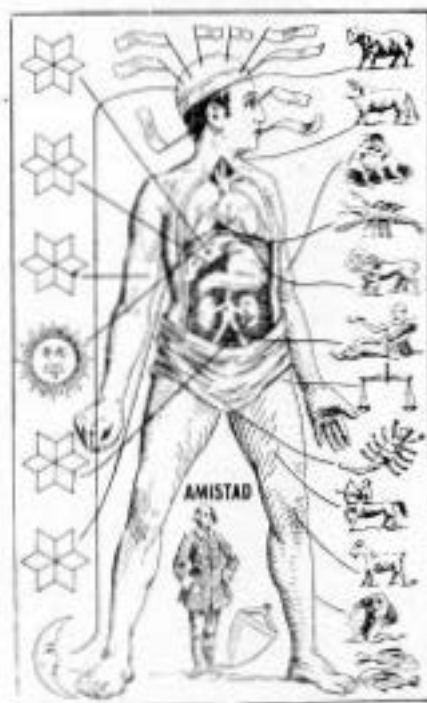
- Tots els matins se li pose el monyo estarrufat i després se li passe.

Vam seguir parlant un «rato» i *mos* en vam anar. Al cap d' una temporada va vindre sa mare a casa a donar-*mos* la bona noticia que la xica ja s' havie apanyat del tot, però ja havie trobat que el que la posave mala, sobretot tots els matins, ere un mocadoret de seda que tenie a un caixonet de la calaixera. El mocadoret se l' havie quedat quan li va tornar tots els regals al n vio després de renyir i ere el que li produie el malefici. Mireu si en tenie de poder aquell mocadoret!

Al carrer de la Sabateria, a on ara està Blanc i Blau, ere a casa les Galletes. Eren tres xiques i un xic. De prompte les xiques, que dormien a un balcó que donave al carrer , van escomençar a dir que a altes hores de la nit veien a fora

unes llumenetes blanques o de color i que sentien unes veus estranyes. Va estar vigilant son pare i no va passar res, però quan deixave de vigilar tornave a passar el mateix. La cosa va córrer per tot el poble i els j vens, abans d' anar-se' n a dormir passaven per all  a córrer la s ria. Ningú escolumbrave res, però més tard tornaven a eixir les llumenetes. Es van quedar, algunes nits, a dormir all  alguns amics de la familia i de les xiques i, mentre hi havie algú, no passave res. Aixina van passar mesos. Al final es va arribar a la suposada veritat que algú intentave fer-los temor perquè volie comprar una planta baixa o corral, que ells no volien vendre, perquè no els construiren i els taparen el sol. Segurament de fantasmes, res.

Una nit, se n' anave un home a dormir, després de la partideta al caf . Ere el

temps que no hi havie electricitat i quan s' acabaven els llums de gas la foscor imperave per tot arreu i es feie dificil distingir bé les coses i les persones. Feie fred i, només eixir a la porta del caf , li va par ixer vore una donota (i dic donota per l' estatura, no per res més) amb faldestes, manté i mocador al cap (o amb les faldestes pel cap, com ere costum). Li va cridar molt l' atenció i es va posar a seguir-la. Aquella dona que anave davant se' n va adonar que la seguien i va començar a alleugerir el pas i, amb passes largues, anave deixant l' altre endarrerit. Van escomençar a voltar carrerons i carrerons i d' un floc a un altre i, ell, seguint sense amollar. Quan ja feie «rato» que anave la cosa, a l' arribar al placet de S. Joan, la dona s' agenolle, es pose amb els braços en creu i amb veu desfigura-

da, però molt forta d' home, li diu al de darrere:

- Has segut molt valent de seguir-me, però si eres home arrima' t aci.

No cal dir que el perseguidor es va tapar tant com va poder amb la capa i va tirar cap a casa, a dormir.

La «moralaja» que en va traure la gent gran d' aquell temps va ser:

- Aix  es un «cortejo» que anave a visitar alguna a altes hores de la nit.

Una nit, les xiques del carrer de la Marede , que n' eren moltes, aprofitant la bona hora de l' estiu van decidir eixir a pegar una volta a l' Alamera. Per tota llum, la lluna, que ja ere molt i, com a responsable d' aquella bolitxada de temoriques la gran i sempre benvolguda Irene del cadirer.

El fossar estave a on ara es el camping i per a on que ella els assolte:

- Espereu-me aci que vaig fins al cementeri.

De nit i al cementeri ere molt d' atreviment. Va arribar a la porta, va pegar tres colps com es de reglament als contes de temor i, amb la veu potent de tiple que tenie, va dir:

- Animetes santes, bona nit *mos* done D . Entre jo i les amigues que estan all  dalt vos resarem un pate.

I aixina ho van fer.

Imagineu-vos les altres, esperant. Quan Irene va tornar a pujar la majoria estaven tremolant com a cascabells.

Aixina com ara les sensacions fortes es busquen a les pel cules, en aquell temps n' hi havie prou amb l' Alamera, de nit, fora de les murades i a fosques per deixar anar la imaginació i fer-se tota la temor que es vulguere.

Bé, sigue perquè ho havien comentat o pel que fore, algú de mala sombra es va vestir amb un llençol i un gorro blancs, es va pintar la cara del mateix color i va esperar que passaren. Quan elles van arribar propet del banc ocupat pel fantasma, on tocave un poquet la lluna, es veuen aquella figura blanca com el Comendador del Tenorio...

Irene les va fer parar, es va acatxar i va plegar unes quantes pedres d' en terra, S' arrime cap a ell i li diu:

- Xe, de blanc i tot t' he conegut. O te' n vas ara mateix o et xafo els morros amb estos cantals. Si tardes molt ho far .

I aquell, que la coneixie bé, se' n va anar bancals en avant i va desaparèixer.

Totes assustades, com havie dit que l' havie conegut, li preguntaven qui ere. I ella els feie:

-I jo què me sé! Només li ho he dit per fer-li més temor.

Està clar que els covards sempre treballen a l'ombra.

Quan érem menuts, alguna persona major solie nomenar el «duendo» del sedàs, perquè pareix que els sedassos tingueren alguna cosa a veure amb la bruixeria.

El que sí que sé és com ho feien. Enganxaven unes estisores de punta a un sedàs -no sé si de pla o a un cantó- i el qui volie saber alguna cosa, sostenie les estisores. Si el sedàs s'estave quiet, no hi havia mal, però si començave a menejar-se o decantar-se a un costat ere cert el que li estaven preguntant.

-És veritat que tal persona em fa mal?

Si el sedàs es menejava, aquella persona ja ere enemiga per a tota la vida.

A un poble de València vivie un matrimoni llaurador; molt bones persones, catòlics, que en guerra van amagar i salvar molts religiosos. Tenien amb ells un nèt que s'havie quedat orfe de molt menut. L'any 36, com va quedar Espanya dividida en dos blocs per causa de la guerra, els «agüelos» van quedar fins a última hora al costat republicà i del nèt, que havia anat al front, no sabien si l'havien fet presoner o estave al costat nacional. L'«agüela» va dir:

- Açò, prompte ho sabré. Estisores i sedàs.

Va preguntar primer si vivie. El sedàs en va menejar i va dir que sí. Si estave a algun lloc prop de València i el sedàs també va dir que sí.

Quan es va acabar la guerra, ella va consultar el paper a on s'havie apuntat estes coses i el pèt li va confirmar que en eixes dates ja formave part de la Bandera Valenciana. Ella, ferma que ferma, que ja ho sabia pel sedàs, quan és possible que la mateixa emoció de les preguntes que feie li feren tremolar les mans sense adonar-se'n.

Em vénen ara al pensament tota una sèrie de supersticions, algunes de les quals encara es conserven, que solen ser signe de malastrugància o mala sort.

Trobar-se un gat negre és mala cosa, diuen. Suposo que els amos del gat no deuen entrar en igualtat de condicions als efectes del malefici.

L'entrada d'un bromirot donant voltes a una habitació ere senyal de bons o mals presagis segons el color. A Morella es deie: - Negre: alegre

- Ros: penós.

Això deu ser més qüestió de rima que de realitat, perquè a la Plana, de menuda, ho sentia dir al contrari: el ros alegre i el negre penós. Es veu que els auguris són diferents amb la distància.

Tindre un paraigües obert i fer-lo voltar també és de mala *astrugància*.

Els clients dels hotels feien molt mala cara quan els donaven l'habitació número 13 i, aixina, va arribar que la van suprimir i et donaven la catorze (que de fet ere la tretze) però no estave el número fatídic a la porta.

Plantar una consolta a un test i tindre-la dins de casa no pot ser de cap manera per que portave desgràcies a les persones.

Trencar-se un espill o caure la sal donen molt mala sort. En canvi, caure el vi ere símptoma de bona lluna. Imagino que per a tots menys per a la que havia de llavar la taca.

Viajar o casar-se en 13 i dimarts no es podie ni nomenar, però quan les xiques volien trobar nóvio li posaven ciris a Sant Antoni, que se celebre el 13 de juny. També feien una devoció, que encara es practique, de resar unes oracions al llarg de tretze dimarts seguits sense interrupció. Ja veieu que això no lligue massa.

Quan, en el cas els soterrars, hi havia el costum que el capellà i l'escolà amb la creu anaven a la casa del difunt, estave bastant estesa la superstició que si la

creu alçada entrave a la casa en dia determinat (no sé si de número de la setmana) donave tan mala sort que, en poc temps, en morien més de la mateixa casa.

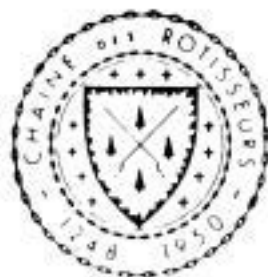
Les estisores penjades només d'un ull duien moltíssima malastruga.

Portar algun calcetí o calça al revés feie ploure. També es deie d'altres peces de vestir. S'haurie de provar l'eficàcia d'això en les èpoques llargues que no plou.

Per acabar la contalla, i per llevar un poc este mal costum, em referiré a les oracions en cadena, de les quals no se n'ha de fer cap cas -amb pesseta, ni sense. I els que creuen que això és fomentar una devoció estan completament equivocats. Eixes coses no fan més que omplir d'escrúpols les consciències dèbils i servir de burla a l'altra gent. L'oració ha d'eixir de l'ànima, escrita o no, ens aclamem al cel sense necessitat de literatura ni floritures; tal com som, però no mai perquè aquella oració *mos* pugue reportar un bé personal, un premi de loteria o una herència inesperada. I, encara molt menys, perquè si no la resem i la fem circular se'ns cremarà la casa, o *mos* arnuinarem, o *mos* morirem.

Jo n'he rebut moltes de cartes d'estes i sempre, sempre les he esgarrades.

Al final he acabat com un «quaresmero», però -pensant, pensant- encara eixrien més coses.

SEGURA BARREDA, 8
CARRERÓ
DE LA PRESÓ, 5 i 7
TELÈFON 16 03 36
MORELLA (Castelló)

Restaurant
Típica cuina Morellana

Especialitat en Corder farcit trufat

*Us desitgem el millor
Estem al vostre servei!*

CAFETERIA - RESTAURANT

Rourera

Tel. 964 / 16 03 08
MORELLA

Especialitat en cuina morellana

Salude tota la Comarca dels Ports i us ofereix:

- **Marisqueria:** Peixos i mariscs de Sant Carles de la Ràpita
- **Fregiduria:** Peixos del Mediterrani de totes classes
- **Sidreria:** Sidra Pomar de barril
- **Mesón:** Tota classe d'especialitats d'embotits i pernils de Guijuelo, Aragó i Morella

Director-Executiu-Propietari: **Pere Adell**

El millor de ROURERA: La seua clientela